

ალექსანდრე ბენდიანიშვილი

**გრიგოლ ლორთქიფანიძის
„უიქრები საქართველოზე“ და ბრძოლა
საბჭოურ-კომუნისტური რეჟიმის
წინააღმდეგ**

**გამომცემლობა „ანიწარსალო“
თბილისი 2007**

გრიგოლ ლორთქიფანიძის დაბადებიდან 125 და ტრაგიკული დაღუპვიდან 70 წლის თავისადმი მიძღვნილ ამ მცირე მოცულობის წიგნში შეფასებულია საქართველოს პირველი რესპუბლიკის გამოჩენილი სახელმწიფო მოღვაწის მიერ საბჭოურ საპატიმროში დაწერილი ფილოსოფიურ-ესეისტური ფორმისა და ისტორიოგრაფიული შინაარსის თხზულება – „ფიქრები საქართველოზე“. წარმოჩენილია აგრეთვე კომუნისტურ-ტოტალიტარული რეჟიმის წინააღმდეგ მისი თავდადებული ბრძოლის ზოგიერთი ფაქტი.

ავტორი მაღლობას უხდის ბიზნესმენსა და ქველმოქმედს
ბატონ ბადრი პატარკაციაშვილს
გამოცემის დაფინანსებისათვის

© ა. ბენდიანიშვილი, 2007

გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2007

თბილისი, 0128, ი. ჯავახიშვილის გამზ. 1, ☎: 29 09 60, 8(99) 17 22 30
E-mail: universal@internet.ge

ISBN 978-99940-61-08-2

გრიგოლ ლორთქიფანიძის „ზიქრები საქართველოზე“, როგორც ისტორიოგრაფიული შაქტი

გრიგოლ ლორთქიფანიძე დაიბადა 1881 წელს იმერეთის სოფელ ისრითში. 1902 წელს დაამთავრა ქუთაისის სათავადაზნაურო გიმნაზია. იმავე წელს ჩაირიცხა ოდესის უნივერსიტეტის სამედიცინო ფაკულტეტზე, სადაც მხოლოდ ორი კურსი გაიარა. რამდენიმე წლის იძულებითი ინტერვალის (პატიმრობის) შემდეგ სწავლა გააგრძელა იმავე უნივერსიტეტის ისტორია-ფილოლოგიის ფაკულტეტზე. გრიგოლ ლორთქიფანიძე ქართველი აზალგაზრდების სათვისტომოს წევრი იყო, აქტიურად მონაწილეობდა სტუდენტთა რევოლუციურ მოძრაობაში. მან ჭაბუკობიდანვე ირწმუნა მარქსის მოძღვრების ჭეშმარიტება. რუსეთის სოციალ-დემოკრატიის გათიშვის შემდეგ აღმოჩნდა ე.წ. მენშევიკების ფრსკციაში, სისტემატიურად მონაწილეობდა ბოლშევიკთა საწინააღმდეგო იდეურ-ორგანიზაციულ საქმიანობაში.

გრიგოლ ლორთქიფანიძე მიესალმა 1917 წლის თებერვალ-მარტის დემოკრატიულ რევოლუციას, მაგრამ მტრულად შეხვდა ოქტომბრის ბოლშევიკურ გადატრიალებას, მიიჩნია, რომ ვ. ი. ლენინმა და მისმა თანამოაზრეებმა გადაუხვიეს ჭეშმარიტი მარქსიზმის გზას, უხეშად ჩაერივნენ განვითარების კანონზომიერ პროცესში, რუსეთს შესთავაზეს სოციალიზმის მშენებლობის მეტისმეტად მტკივნეული, უპერსპექტივო მოდელი. 1918 წლის დამდეგს გრიგოლ ლორთქიფანიძე ოჯახითურთ რუსეთიდან საქართველოში დაბრუნდა და დამოუკიდებლობის დეკლარაციის გამოქვეყნებისთანავე, ჩადგა ეროვნული სახელმწიფოს მშენებელთა რიგებში. 1919 წლის მარტში საქართველოს დამფუძნებელმა კრებამ იგი დამტკიცა საქართველოს მთავრობის თავმჯდომარის მოადგილედ. 1920 წელს დაინიშნა სამხედრო მინისტრად. საბჭოთა რუსეთის მიერ საქართველოს ოკუპაციის შემდეგ გრიგოლი დააპატიმრეს, მრავალი წელი გაატარებინეს რუსეთისა და საქართველოს ციხეებში. თავისა ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ამ პერიოდში დაწერა მან ზემოთხსენებული ნაშრომი.

გრიგოლ ლორთქიფანიძეს საპატიმროში საისტორიო მასალები არ გააჩნდა, იგი მეხსიერებას და ინტუიციას ეყრდნობოდა, საქართველოს წარსულსა და აწმყოზე ფიქრობდა, ძირითადი მოვლენებისა და განვითარების პროცესის აღქმა-შეფარსებას ცდილობდა. ამიტომაც უწოდა თავის ნაწარმოებს „ფიქრები საქართველოზე“. ვიდრე ცოცხალი იყო, თვითვე იცავდა თავისი შემოქმედების ნაყოფს. მისი სიკვდილის შემდეგ კი ხელნაწერს გრიგოლ ლორთქიფანიძის შვილებმა უპატრონეს. 1995 წელს წიგნი გამოქვეყნდა პატა სურგულაძის რედაქციით.

გრიგოლ ლორთქიფანიძეს მიაჩნდა, რომ საქართველო „შინაგანი პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივი განვითარებით და გაწვრთნა-გამოცდილებით რამდენიმე თავით მაღლა იდგა არა მარტო სამხრეთ მეზობლებზე, არამედ ჩრდილოეთზედაც“. იგი აღნიშნავს, რომ უძველესი დროიდან XVIII საუკუნემდე საქართველომ განვლო პროგრესული განვითარების გრძელი გზა. „ქართველმა გაიარა მაღალი სახელმწიფოებრივი სკოლა ქრისტიანული ორგანიზაციისა და მონარქიული ცენტრალიზმისა. თუ შემდეგ საქართველო დაიშალა და დაკნინდა, გარე დამპყრობთა შემოსევების შედეგი იყო“. საქართველო მოექცა მუსლიმანურ გარემოცვაში. ქართველი ხალხის მთავარი ამოცანა გახდა დასავლეთისაკენ გზის გაკაფვა, დამოუკიდებლობის განმტკიცება და ერთიანობის აღდგენა (გვ. 47).

ავტორის აზრით, ქართველმა პოლიტიკოსებმა 1783 წლის ტრაქტატში ის იმედი ჩადეს, რომ აღდგებოდა საქართველოს მთლიანობა და რუსეთის გავლით, გზა გაიკაფებოდა დასავლეთის ცივილიზაციისაკენ. მაგრამ იმედი არ გამართლდა. რუსეთმა, ფაქტობრივად, „ძველი მოძღაღდეების ადგილი დაიკავა“. საქართველოში შემოჭრისთანავე, „პირდაპირ მიზნად დაისახა ქართველი ხალხის შეგნებასა და ხსოვნაში არამცთუ მარტო ქართული სახელმწიფოებრიობის იდეის აღმოფხვრა, არამედ თვით ეროვნული მეობისა და შეგნების წაშლაც“ (დასახელებული ნაშრომი, გვ. 36-38).

გრიგოლ ლორთქიფანიძე იმასაც წერს, რომ ქართველმა ხალხმა უარი თქვა რუსეთის მიერ თავსმოხვეულ შეერთების მანიფესტზე, აგრძელებდა ბრძოლას ეროვნული სახელმწიფოებრიობის შენარჩუნებისათვის. დამპყრობელს, პირველ ხანებში, მეტი წინააღმდეგობა გაუწია იმერეთის სამეფომ, მაგრამ სოლომონ მეორემაც

მარცხი განიცადა. 1810 წელს რუსეთმა, არსებითად, დაამთავრა საქართველოს დაპყრობა. მაგრამ ქართველი ერი დამოუკიდებლობისათვის მოძრაობას აგრძელებდა. „ამ ბრძოლის მაწარმოებელი ენერგია (გრიგოლ ლორთქიფანიძის აზრით) იყო არა ახალი, რუსული დესპოტიის ეპოქაში აღზრდილი ეროვნული ძალა და ორგანიზაცია, არამედ ნაშთი საქართველოს სახელმწიფოებრიობის. ეს იყო, ასე ვთქვათ, ეროვნული დამოუკიდებლობის ენერგია და მისი მეთაურებიც იყვნენ არა ახალი სოციალური წრიდან წარმოშობილნი, არამედ ძველი მმართველი წრეების ნამტკრევები“. კახეთის აჯანყებაში ხალხი აქტიურობდა, მაგრამ მეთაურობას ძველი არისტოკრატია და ალექსანდრე ბატონიშვილი ასრულებდა (გვ. 67).

გრიგოლ ლორთქიფანიძის აზრით, ქართველი ხალხის მდგომარეობას ართულებდა ისიც, რომ „ახალი მპყრობელი იყო ქრისტიანი და თანაც მართლმადიდებელი. ამ გარემოებამ გაუადვილა რუსეთს საქართველოს ეკლესიასთან ბრძოლა... ერთმორწმუნეობის საბაბით და ნიღაბით ადვილად შეიჭრა ქართულ ეკლესიაში და მისი გარუსების საქმეს შეუდგა“ (გვ. 54). რუსეთის იმპერატორის ბრძანების თანახმად, „1811 წელს გააუქმეს ქართული ეკლესიის ავტოკეფალია. ქართული სამღვდელოება დაუქვემდებარეს სინოდს, რომელიც რუსული ნაციონალისტური (დიდმპყრობელური ა.ბ.) იმპერიალიზმის ერთ-ერთი უმთავრესი შტაბი იყო“. ქართველი ხალხი და სამღვდელოება წინ აღუდგა ამ ძალადობას. 1819-1820 წლებში მოხდა საეკლესიო „ბუნტი“. „ეს აჯანყება, არსებითად, იყო უაღრესად ეროვნული მოძრაობა... ომი გამარუსებელ პოლიტიკასთან“ (გვ. 50).

გრიგოლ ლორთქიფანიძე იმასაც წერს, რომ ქართველი ხალხი, მისი ყველა კლასი და სოციალური ფენა, რუსეთის წინააღმდეგ ას წელზე მეტ ხანს ეწეოდა „არიერგარდულ“ ბრძოლას. „მარიამ დედოფლისა და კონსტანტინე დადეშქელიანის ხანჯლები საქართველოს სამეფოს ძველი თოფხანიდან არის ამოღებული... ლადიაშვილის სატევარი კი ნაბეჭდი იყო ახალი ძალების მიერ. არსენ ჯორჯიაშვილის ყუმბარაც ახალი საქართველოს სამჭედლოში გამოიჩარხა“ (გვ. 67-68). ამ ამონარიდში ძალიან მოკლედ და სხარტად არის ჩამოყალიბებული „ფიქრების“ ავტორის თვალსაზ-

რისი ქართველი ხალხის გამათავისუფლებელი მოძრაობის ეტაპებისა და მამოძრავებელი ძალების შესახებ.

გრიგოლ ლორთქიფანიძეს მიაჩნდა, რომ ქრისტიანული სარწმუნოება იყო ქართველი ერის „მასიური იდეოლოგია და ამ იდეოლოგიის საფუძველზე აშენებული საეკლესიო ორგანიზაცია, რასაკვირველია, ხალხურ, უფრო დემოკრატიულ ელფერს ატარებდა, ვიდრე სხვა საზოგადოებრივი და წოდებრივი ჯგუფური ორგანიზაციები“ (გვ. 54). ამიტომ სულაც არ არის გასაკვირი, რომ XIX საუკუნის უკანასკნელ მეოთხედში ეროვნულ-დემოკრატიულ მოძრაობაში განსაკუთრებული როლი შეასრულა სასულიერო სასწავლებლებმა თბილისის სემინარიის მეთაურობით. მიუღებელიაო ზოგიერთთა აზრი, რომ ეს არ იყო ეროვნული მოძრაობა. „მთელი დემოკრატიულ-რევოლუციური მოძრაობა, მიუხედავად იმისა, რომ მას არ ჰქონდა დიდხანს მკაფიოდ გარკვეული ეროვნული პროგრამა, იმავე დროს იყო უაღრესად ეროვნული მოძრაობაც“. ამის გამოხატულება იყო, ავტორის აზრით, სემინარიელთა საპროტესტო გამოსვლები; სილიბისტრო ჯიბლადის მიერ ჩუდდუცის ცემა და შემდეგ ლალიაშვილის მიერ მისი მოკვლა. ეგზარქოსის მიერ ქართველი ერის შეჩვენება და ამის გამო დიმიტრი ყიფიანის პროტესტი, მისი რუსეთს გადასახლება, იქ დიმიტრის მოკვლა და თბილისის ჩმოსვენება... ქართველთა მიერ რუს პოლიციელთა წრის გარღვევა ვ. გაბუნიას მეთაურობით და სამგლოვიარო პროცესის გამარჯვება — დიმიტრის დაკრძალვა მთაწმინდაზე. ყველაფერი ეს არის ცალკე რგოლები იმ დრამატიული ჯაჭვისა, რომელსაც ეწოდება ბრძოლა ქართველი ხალხისა ქართული სახის შესარჩენად და ეროვნული ღირსების დასაცავად“ (გვ. 55-56).

წიგნში, არებითად, ჩამოყალიბებულია კონცეფცია ქართული ქრისტიანული ეკლესიის როლისა და მნიშვნელობის შესახებ: „ქართული ეკლესია მუდამ და განუწყვეტლივ ადუღაბებდა ერთმანეთთან საქართველოს პოლიტიკურად დაქუცმაცებულ ნაწილებს... ამავეს ემსახურებოდა ქართული ეკლესია და ღვთის მსახურება XIX საუკუნეშიც“ (გვ. 56). რუსეთის მთავრობა კარგად ამჩნევდა ამას და ამიტომ „ამაგრებდა მუსლიმანობის პოზიციებს ახლად შემოერთებულ სამცხე-საათაბაგოში“. გრიგოლ ლორთქიფანიძის აზრით, შემთხვევითი „შეცდომა“ სულაც არ იყო ის, რომ რუსეთის მთავრობა მაჰმა-

დიან ქართველებს თურქებად ნათლავდა და მათთვის თურქულ სკოლებს აარსებდა. მაგრამ რუსეთის მთავრობამ ვერც ასეთ რეგონებში მიაღწია წარმატებას. ამაში დიდი როლი შეასრულა ქრისტიანულმა ეკლესიამ და უფრო მეტი თვითი „თურქულმა“ მოსახლეობამ“ რომელიც ტრადიციებს არ ივიწყებდა (გვ. 63).

გრიგოლ ლორთქიფანიძის განცხადებით, ქართველი ხალხი განგებამ თითქოს იმით დასაჯა, რომ „თავის ეროვნული ნიჭისა და ტალანტის დიდი ნაწილი უცხოეთში, უცხო ხალხების სამსახურში უნდა დაეხარჯა. სად არ ელავდა სახელოვანად ქართველი სარდლებისა და ქართული რაზმების ხმალი“. ბოლოს ეს ხმალი რუსეთის იმპერატორის სამსახურში აელვარდა. საქართველოს დაპყრობის შემდეგ რუსულმა ხელისუფლებამ ქართველი ერის „თავკაცთა ერთი ნაწილი რუსეთში ტყვედ წაასხა, მეორე სპარსეთსა და ოსმალეთში გარეკა. დანარჩენთ კი რუსეთის სამსახურში ეზიდებიან, მხრებზე რუსულ ეპოლეტებს აკრევენ, პირიდან ქართულ ენას სწყდებიან და რუსულს უღებენ. ქართულ სულსა და გონებას უბნელებენ და რუსულად ათრობენ“ (გვ. 69). მიუხედავად გამარუსებელი პოლიტიკისა, თითქოსდა გადაგვარებულ ქართველებშიც ღვიოდა ეროვნული თავისუფლების აზრი და პროტესტის ბოღმა დამპყრობთა წინააღმდეგ. ამ შინაგანი „გულში ჩამარხული ბოღმის გამომხატველი შეიქმნა შეთქმულების ორგანიზაცია 1831 წელს. დოდაშვილის შეთქმულება წარმოადგენს თავისი ხასიათით ერთგვარ უღელტეხილს ქართული საზოგადოების ეროვნული ბრძოლის ისტორიაში. შექმნულთა ფარულ საზოგადოებაში, გრიგოლ ლორთქიფანიძის აზრით, წამყვან ბირთვს ქმნიდნენ ბაგრატიონი უფლისწულები. ისინი წარსულს აგრძელებდნენ, ქართული მონარქიული სახლემწიფოს აღდგენაზე ოცნებობდნენ. „32 წლის შეთქმულება, ერთი მხრივ ეკუთვნოდა ამ წარსულს, მაგრამ, მეორე მხრივ, ის ახალი ხასიათის მოვლენაა იმ აზრით, რომ ახალი ინტელიგენციის მოძრაობა... წარმოადგენდა საზოგადოებრივ-ეროვნული ბრძოლის აახლი პერიოდის დასაბამს“ (გვ. 70).

ნიკოლოზ პირველმა, რომელიც მალე ევროპის ჟანდარმი გახდა, ქართული თავისუფალი აზრი და შეთქმულთა საზოგადოების პრაქტიკული საქმიანობა დათრგუნა, მაგრამ რამდენიმე ხნის შემდეგ რაღაც დათმობაზე თითქოს წავიდა. საქართველოში თითქოს დაიწყო

რუსული პოლიტიკის ლიბერალიზაცია. საჭიროდ მიიჩნიეს რუსიფიკატორული პოლიტიკის მოვარაყება. „ეს ლიბერალიზმი იყო არა პოლიტიკური ხასიათის, არამედ, ასე ვთქვათ, მწიგნობრივ-კულტურულ-თეატრალური“. მაგრამ მიზანი იგივე რჩებოდა. „ვორონცოვის ლიბერალიზმიც ემსახურებოდა საქართველოს პოლიტიკური წაშლისა და დენაციონალიზაციის საქმეს... სწორედ ამ ეპოქაში გაძეულა არამცთუ პოლიტიკური ოპორტუნიზმი, არამედ ეროვნული სულის მოდრეკა და დაჩოქება უცხოეთის დესპოტიის წინაშე“ (გვ. 71). „ფიქრების“ ავტორის აზრით, ეს გადაგვარება შეეხო მხოლოდ ზედაფენას (ჩემის აზრით, ამ ზედაფენის ერთ ნაწილს ა. ბ.), ხალხი ეროვნულ სულს და ზნე-ჩვეულებას ინარჩუნებდა. პოეტების სულისკვეთებას დაეტყო სევდა. ბარათაშვილის პოეზია „იყო არა ევროპული ბაირონიზმის ანარეკლი, არამედ საქართველოს ეროვნულ ნიადაგზე აღმოცენებული პესიმიზმი“ (გვ. 74).

რუსული ხელისუფლება, თავის ინტერესების შესაბამისად, ჩაერია საქართველოს სოციალ-ეკონომიკური განვითარების პროცესში, თავადაზნაურობისა და გლეხობის ურთიერთობაში. გრიგოლ ლორთქიფანიძის აზრით, დამოუკიდებელ ფეოდალურ საქართველოში გლეხობა ინარჩუნებდა ადამიანურ უფლებებს. მათ მეფე და კანონი იცავდა მებატონეთ გადამეტიებული პრეტენზიებისაგან. XIX საუკუნის პირველ ნახევარში კი გლეხობამ მთლიანად დაკარგა პირადი თავისუფლება, ბატონის ყურმოჭრილ ყმად და სრულ საკუთრებადა გადაიქცა. რუსეთის ცარიზმმა ქართველ თავადაზნაურობას პოლიტიკური უფლებები ჩამოართვა, სამაგიეროდ მეტი უფლებები მიანიჭა ყმაგლეხობის მიმართ. ამით სცადა მაღალი ფენის გადაქცევა თავის საყრდენ სოციალურ ძალად (გვ. 77).

„ფიქრების“ ავტორი თვალს არ ხუჭავს იმაზე, რომ XIX საუკუნეში საქართველო წინ წავიდა ეკონომიკურად, გამრავლდა საწარმოო ძალები, აღორძინდა კულტურა. მაგრამ ეს სულაც არ მიაჩნდა რუსული ხელისუფლების დამსახურებად. გრიგოლ ლორთქიფანიძე აკრიტიკებს ყველას, ვინც გადაჭარბებით აფასებდა რუსეთთან შეერთების დადებით როლს, მას მიაწერდა ქართველი ხალხის მიერ XIX-XX საუკუნეებში მიღწეულ პროგრესს. აღნიშნავს, რომ ხსენებულ ეპოქაში დაწინაურდა რუსეთისა და ოსმალეთის ბატონობის ქვეშ მყოფი ყველა ერი. მაგრამ „ერების ეს

წინსვლა არის შედეგი არა დაპრეზობისა, არამედ იმ საერთო საკაცობრიო პროგრესისა, რომელსაც ამ ხალხებშიც ჰქონდა ადგილი“. რუსეთის პანეგირიკთა მსჯელობა, ავტორის აზრით, „არამცთუ ელამია, არამედ ის სრულიად ბრმაა. ის ისტორიას თავდაყირა აყენებს“. ქართველ ხალხს ყოველთვის ჰქონდაო იმის უნარი, რომ განვითარებინა ეკონომიკა და კულტურა, თავისი წვლილი შეეტანა პროგრესული განვითარების პროცესში. იგი ამ თვისებას არც დღეს არისო მოკლებული. გრიგოლ ლორთქიფანიძეს მიაჩნდა, რომ ახალი პერიოდის საქართველოს განვითარებაში მნიშვნელოვანი გარდატეხა დაიწყო XIX საუკუნის 60-იანი წლებიდან. ამ დროიდანვე ჩამოყალიბდა სხვადასხვა ელფერის შეხედულებები. „ეროვნულმა გულგატეხილობამ და პესიმიზმმა შექმნა თავისებური იდეოლოგია, რომელიც რაღაც შუათანას წარმოადგენდა უბრალო ეროვნულ რენეგატობასა და რადიკალურ ეროვნულ ნიჰილიზმს შორის. ნიჰილისტურ მიმდინარეობასა და რადიკალურ ეროვნულ ნიჰილიზმს შორის. ნიჰილისტურ მიმდინარეობას არ ძულდა მშობელი ერი, მაგრამ... პავლე ციციშვილისა და მის შემდგომთა ტლანქი რენეგატობა, ბარათაშვილის, ორბელიანის, ერისთავის სულიერი გაორება, ანტონ ფურცელაძისა და მის მიმყოფთა ნიჰილიზმი, „რუსეთუმე“ ნიკოლაძისა და გიორგი წერეთლის ნაკლები პოლიტიკა და მეტი პრაქტიციზმი, „მესამე დასის“ ფართო პოლიტიკა, მაგრამ სუბიექტურად არა საკმარისი ინტერნაციონალიზმი, ამავე დასის ერთი ფრთის – კომუნისტების თითქმის ბოროტ რენეგატობამდე მისული ინტერნაციონალიზმი... ყველაფერი ეს არის სხვადასხვა ჯურის და ჯიშის ნაყოფი. ზოლო ეს ნიადაგია ეროვნული ძალებისადმი არასაკმარისი რწმენა... თავის ეროვნულ-პოლიტიკური სისუსტის მეტად თუ ნაკლებად შეგნება“ (გვ. 79).

ზემოთ მოტანილი სტრიქონების ავტორი თითქოს გრძნობს, რომ მეტისმეტად შავ ფერებში დახატა ქართველი საზოგადოების სხვადასხვა მიმდინარეობის სურათი და მომდიევნო გვერდზე გაცილებით ოპტიმისტური ტონით წერს: „მაგრამ პირწაყარდნილ რენეგატობის და რევოლუციურ ნიჰილიზმის გვერდით მუდამ არსებობდა სხვაგვარი განწყობილება. იმავე მესამოცე წლებში და შემდეგ ილიასა და აკაკის მუზა თავს დასტრიალებს ქართულ ეროვნულ სულს, უკლის და ძიძაობს მას“ (გვ. 80). გრიგოლ ლორთქიფანიძე აგრძე-

ლებს ფიქრს, განსჯას და წერს: ეს ორი ძირითადი შეხედულება, ერთის მხრით წმინდა ეროვნული, ხოლო მეორეს მხრით წმინდა რევოლუციონური და სოციალური სხვადასხვა ვარიანტებითა და სახით პარალელურად მიმდინარეობდა მეოცე საუკუნემდე.... რევოლუციების პროცესში მოხდა მათი ერთგვარი სინთეზი. ხოლო ამ სინთეზის აღმნიშვნელ თარიღად, მის გარეგნულ გამოსახვად უნდა ჩათვალოს 1918 წლის 26 მაისი, როდესაც ილია ჭავჭავაძის ეროვნული მოძღვრება და ანტონ ფურცელაძის ნიჰილისტური რევოლუციონერობა თითქოს ერთი-მეორეს შეხვდნენ არა სამტროდ, არამედ ერთ მთლიან ეროვნულ-დემოკრატიულ-სოციალურ ნაკადად, იმ ნაკადად, რომელიც, შეიძლება ითქვას, ნოე ჟორდანიასი გაპიროვნდა“ (გვ. 81). ამ შემთხვევაში, გრიგოლ ლორთქიფანიძე, ნაწილობრივ მაინც, დაესესხა მიხაკო წერეთელს, რომელმაც უფრო ადრე აღნიშნა, რომ 1918 წ. 26 მაისის შემდეგ ი. ჭავჭავაძე (გარდაცვლილი) შეურიგდა ნ. ჟორდანიას (ცოცხალს) და საქართველოს დამოუკიდებლობის დეკლარაციის გამოქვეყნების შემდეგ არსებითად დამთავრდაო ქართველი ხალხის სხვადასხვა საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ მიმდინარეობათა ეროვნულ ნიადაგზე დამკვიდრება.

გრიგოლ ლორთქიფანიძე იდეურ-პოლიტიკურად ევროპული ყაიდის სოციალ-დემოკრატი იყო. თავის ფიქრებსა და განცდაში სულაც არ ამჟღავნებს კლასობრივ შეზრდულობას და ცალმხრივობას. იგი, მართალია, აღნიშნავს, რომ ეროვნული სახისა და სულის შემნახველი „მუდამ მდაბიო ქართველი ხალხი იყო“, მაგრამ უსამართლობა იქნებოდა, მისი აზრით, იმის დავიწყება, რომ ქართველ თავადაზნაურობასაც შეჰქონდა წვლილი ეროვნულ-გამათავისუფლებელ მოძრაობაში; „ქართველი თავადაზნაურობა ლიბერალური მოძრაობის ფრთას წარმოადგენდა,.. თავის ეროვნულობით დიდად არ ჩამოუვარდებოდა პოლონეთის აზნაურობას. ხოლო პოლიტიკური პროგრესულობით მასზე უფრო მარცხნივ იდგა... ჩვენი ახლო წარსული ცხოვრების მემკვიდრე, უეჭველია, ვერ აუვლის გვერდს იმ ეროვნულ-საზოგადოებრივი ხასიათის მოღვაწეობას, რომელიც ემჩნეოდა ქართველ აზნაურთა წოდებრივ თვითმმართველობის ორგანიზაციებს, დეპუტატთა საკრებულოებს და მარშალთა ინსტიტუტებს“ (გვ. 105-106).

„ფიქრების“ ავტორის აზრით, დადებითი როლი შეასრულეს სათავადაზნაურო ბანკებმაც. მათი მეშვეობით ზრუნავდა მაღალი წოდება და მისი თვითმმართველობა ეროვნულ დაწესებულებებზე; ეხმარებოდა ქართულ თეატრს, აფინანსებდა ქართულ სკოლებს, წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას. წოდებრივი თვითმმართველობისაგან გახსნილი გიმნაზია, მართალია სათავადაზნაურო სახელს ატარებდა, მაგრამ, გრიგოლ ლორთქიფანიძის აზრით, ის საყოველთაო იყო, გაცილებით უფრო დემოკრატიული და ხალხური, ვიდრე სახელმწიფო გიმნაზიები. ქართული გიმნაზიები იყვნენ თავისებური მოსამზადებელი კურსები და თანაც წინმორბედი „პირველი ქართული უნივერსიტეტისა“, რომელიც გახსნის შემდეგ გიმნაზიის დიდებულ შენობაში განთავსდა. წიგნში ისიც არის აღნიშნული, რომ ქართველი თავადაზნაურობა დაჟინებით მოითხოვდა საქართველოში ერობის შემოღებას და ნაფიც მსაჯულთა ინსტიტუტის შექმნას. მან რუსეთისაგან თითქმის კატეგორიულად მოითხოვა საქართველოსთვის პოლიტიკური ავტონომიის ბოძება. საღი ეროვნული პოზიცია დაიკავა თავადაზნაურობამ 1917 წლის თებერვალ-მარტის რევოლუციის შემდეგ, როცა ის „აშკარად გამოდის ეროვნულ-პოლიტიკური მოღვაწეობის ასპარეზზე, მყისვე აყენებს სახელმწიფოებრივი ავტონომიის მოთხოვნას, თითქმის დაუნაბლად მიდის თავის წოდებრივ სიკვდილისაკენ და მთელ თავის ქონებას ძღვნად მხართმევს ქართველ ერს“ (გვ. 107).

სოციალ-დემოკრატი გრიგოლ ლორთქიფანიძე დადებით შეფასებას აძლევდა პროლეტარიატის ანტიპოდის ქართველ ბურჟუაზიის პოზიციას და პოლიტიკურ მოღვაწეობას. ქართველ ვაჭარ-მრეწველთა ჯგუფი გვიან ჩამოყალიბდა და სუსტი იყო, უჭირდა კონკურენციის გაწევა რუსული, სომხური და უცხოური კაპიტალისათვის. ქართველი ბურჟუაზიის სისუსტით აიხსნებოდა ის გარემოება, რომ კარგახანს ეროვნული მოძრაობა მკვეთრად არ იყო გამოსახული და მსი ანტიპოდი მუშათა კლასი „პირველ რიგში სოციალურ საკითხს აყენებდა“ XIX-XX სს. მიჯნაზე ეროვნულმა ბურჟუაზიამ „შედარებით მნიშვნელოვანი ადგილი დაიკავა ჩვენს ეკონომიკურსა და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, ჩვენი საზოგადოებრივი ცხოვრების მკვლევარი და მემპტიანე, რასაკვირველია, ვერ აუვლის გვერდს საქართველოს ქალაქთა თვითმმართველობის, ბან-

კების, მარგანეცის მრეწველთა საბჭოს და სხვა ამგვარი ხასიათის ასპარეზებს... რა თქმა უნდა, ქართველი ბურჟუაზია ვერც თავის კლასობრივ ინტერესებს დაივიწყებდა, მაგრამ ამისათვის მასზე ქვისა და მეხის დატეხა გაუმართლებელია. საქმე მხოლოდ იმაშია — უხამებს თუ არა ესა თუ ის კლასი თავის კლასობრივ ინტერესებს ერის საერთო პროგრესულ მოძრაობას და მის განვითარებას... თუ ამ მხრივ მივუდგებით ქართველ ბურჟუაზიის წარსულ მოქმედებას, მიუდგომლად უნდა ითქვას, რომ მისი მოღვაწეობის ხაზი, რასაკვირველია, ბურჟუაზიული იყო, მაგრამ საერთოდ და მთლიანად ის წარმოადგენდა ქართველი ერის პროგრესული მოძრაობის სათანადო სოციალურ ფრთას“ (გვ. 112).

გრიგოლ ლორთქიფანიძემ იფიქრა ქართველი ინტელიგენციის როლისა და მნიშვნელობის შესახებაც; აღნიშნა, რომ ზოგიერთთა აზრით, ეს ჯგუფი არ არსებობს გარკვეული საზოგადოებრივი კლასის გარეშე, ყველას გავს თავისი ინტელიტენცია იდეოლოგიისა და წინამძღოლის სახით. ასეთი მსჯელობა, „ფიქრების“ ავტორის აზრით, მხოლოდ სიმართლის ნაწილს შეიცავს, რადგან ინტელიგენციაც ერთგვარ მთლიანობას, ცალკე ფენას წარმოადგენს, რომელიც ერთი რომელიმე კლასისი ინტერესებს კი არ ემსახურება, არამედ „განურჩევლად კლასებისა, მთელ საზოგადოებას. ის დებულება, თითქოს ყოველგვარი მეცნიერება კლასობრივი უნდა იყვეს, არამცთუ პარადოქსია, არამედ სრული უაზრობაა. მეცნიერება, ამ სიტყვის ნამდვილი მნიშვნელობით, არის სრულიად საკაცობრიო“, მაგრამ ეს არ გმორიცხავსო მის მიღწევათა გამოყენებას კლასობრივი ინტერესებისათვის (გვ. 114).

საქართველოში საზოგადოებრივი ჯგუფების ბრძოლა, გრიგოლ ლორთქიფანიძის აზრით, იშვიათად თუ გამოდიოდა კულტურულ-იდეოლოგიური კალაპოტიდან... „ამის მთავარ მიზეზად უნდა ჩაითვალოს არა მარტო ქართველი ხალხის კულტურულ-პოლიტიკური სკოლა, არამედ ისიც, რომ მისი უზომო (საგარეო) განსაცდელი ანელებდა შინაური ბრძოლის შეურიგებლობას და ხშირად ათანხმებდა მოქმედებაში სხვადასხვა მიმართულების და რწმენის ჯგუფებს... დიდი როლი შეასრულა ჩვენმა ინტელიგენციამ ქართველი ერის გათვითცნობიერებისა და წინსვლის საქმეში“. ავტორი იქვე აღნიშნავს, რომ საქართველოს მაღალი წოდებები (რომელიც

იძლეოდა ინტელიგენციის დიდ ნაწილს ა. ბ.) სხვა ქვეყნების გაბატონებულ კლასებთან შედარებით, „უფრო დემოკრატიული იყვნენ. ქართველი ინტელიგენციაც, მთელი თავისი ფსიქიკით, უეჭველად უფრო დემოკრატიული იყო, ვიდრე მაგალითად რუსეთის ინტელიგენცია. ინტელიგენციასა და ხალხს შორის არ იყო ისეთი უფსკრული, როგორიც არსებობდა რუსის მუჟიკსა და კვალიფიციურ რუს ინტელიგენტს შორის“. რუსეთში კულტურამ ზედა ფენებში მოიყარაო თავი, უვიცობამ – ქვედა ფენებში. საქართველოში ასეთი კონტრასტი არასოდეს ყოფილა. „ქართველი ხალხი, თავისი იერით და მისწრაფებით მონიტელიგენტო ხალხია... ჩვენი ინტელიგენცია კი ხალხოსნური“ (გვ. 116-118).

გრიგოლ ლორთქიფანიძის აზრით, რუსეთსა და მის კოლონია საქართველოშიც კაპიტალიზმში შედარებით მაღალ დონეზე დადგა XIX-XX სს. მიჯნაზე. იმ დროს, როცა დასავლეთის ბურჟუაზიას უკვე განვლილი ჰქონდა რევოლუციების ხანა და კონსერვატიულ ძალად იყო გადაქცეული, მისი ანტიპოდი პროლეტარიატი კი საზოგადოებრივი ასაპარეზის დაუფლებას ცდილობდა. ამიტომ იყო, ავტორის არცთუ მართებული განცხადებით, რომ რუსეთ-საქართველოს ბურჟუაზია თითქოს მოხუცებული დაიბადა, პროლეტარიატი კი თითქოს ნაადრევად მომწიფებული იშვა (გვ. 121). გრიგოლ ლორთქიფანიძეს მიაჩნდა, რომ რუსეთის ბურჟუაზია პოლიტიკურად უსუსური იყო. ქართველი ბურჟუაზია კი, მართალია ეკონომიკური სიმძლავრით არ გამოირჩეოდა, მაგრამ პოლიტიკური სიმწიფითა და აქტიურობით რუს ბურჟუაზიას დიდად უსწრებდა. ეს იმით იყო განპირობებული, რომ „მთელი ქართველი ხალხის წინაშე იდგა ეროვნული განთავისუფლების მწვავე საკითხი“, რასაც გრძნობდა და რაშიც მონაწილეობდა ბურჟუაზიაც. ამ მოძრაობის მიღმა, ბუნებრივია, პროლეტარიატიც ვერ დარჩებოდა.

სოციალ-დემოკრატი გრიგოლ ლორთქიფანიძე ყურადღებას ამახვილებდა გლეხებისა და მუშების საყოფაცხოვრებო კავშირზე, რაც მისი აზრით, იდეურ-პოლიტიკურ კავშირიში გადაიზარდა: „ქართველმა მშრომელმა ხალხმა თავისი პარტიის მეშვეობით თითქოს თავის სახელმწიფოს სუროგატიც კი აღადგინა. ცხრაას ხუთი წლის რევოლუციის ხანაში მან „ერთობის“ მმართველობა წარმოშვა. ამ ხანაში ქართველმა ხალხმა „ახალთაობის“, ე. ი. სოციალ-

დემოკრატიის საშუალებით თითქოს მომავალი დემოკრატიული და დამოუკიდებელი საქართველოს რეპეტიცია გააკეთა“. სოციალ-დემოკრატიის ეს დამსახურება აღიარაო მოწინავე კაცობრიობამ. „ქართველმა ხალხმა მთელი იმპერიის დიად განმათავისუფლებელ მოძრაობაში ისეთი თვალსაჩინო ადგილი დაიჭირა, ისეთი მეთაურის როლში გამოვიდა, რომელიც თითქოს არ მართლდებოდა არც მისი რიცხობრივი ძალით, არც ეკონომიკური წონით და საზოგადოებრივი განვითარებით, არც მისი ახლო წარსულის ისტორიითა და მდგომარეობით. მაგრამ ამ შემთხვევაში უეჭველად დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ქართველი ხალხის უძველეს კულტურასა და ხანგრძლივ სახელმწოფებრივ სკოლას. სწორედ ამ დანაცრებულმა ნაპერწკალმა იფეთქა... ქართველმა ხალხმა შინაგანად დაასრულა რევოლუცია. მან სრულიად გარიყა რუსეთის ხელისუფლება და ფაქტიურად საკუთარი მმართველობა შექმნა... გამარჯვებული და გამაგრებული უცდიდა ის რევოლუციის სხვა რაზმების წინსვლას. მაგრამ საიმპერიო რევოლუციის ვერც ერთმა დანარჩენმა რაზმმა საკმარისად ვერ აუბა მხარი“ (გვ. 129). ასე მართებულად შეაფასა „ფიქრების“ ავტორმა ქართველი ხალხის ავანგარდული როლი რუსეთის პირველ დემოკრატიულ რევოლუციაში.

გრიგოლ ლორთქიფანიძე იმასაც სწორად აღნიშნავს, რომ „მეორე რევოლუციაში ქართველი ხალხი შევიდა უკვე მოქალაქეობრივად სავსებით დავაჟიკებული“. ამ დროს საციალ-დემოკრატიამ გაცილებით მეტი ყურადღება მიაქცია ეროვნულ საკითხს. გაცილებით აქტიურად ამოქმედა „ერთა თვითგამორკვევის“ პროგრამა. „მაგრამ უფრო გადაჭრით, გაბელულად და ფართოდ სვამდნენ პრობლემას ეროვნული პარტიები, ...თუმცა იმ ხანად არც ერთი ჯგუფი კონკრეტულად არ მოითხოვდა რუსეთისაგან სრულ გამოყოფას და დამოუკიდებლობას, რადგან ეს იყო არა პრინციპის, არამედ ანგარიშის, ფაქტისა და ძალთა განწყობილების საქმე“ (გვ. 138).

1917 წლის ოქტომბრის ბოლშევიკური გადატრიალების შემდეგ, საქართველოს პოლიტიკური პარტიების განწყობილება და პოზიცია არსებითად შეიცვალა. გრიგოლ ლორთქიფანიძე მკვეთრად უარყოფით შეფასებას აძლევს ბოლშევიკურ ავანტიურას და სოციალიზმის მშენებლობის უიმედო ექსპერიმენტის დაწყებას. ამ გადატრიალების წინაპირობად მიაჩნია მსოფლიო ომის ფრონტებზე

რუსეთის მიერ განცდილი მარცხი, ძველი არმიის დაშლა. „დამარცხებულმა რუსეთმა შინაგანი რევოლუცია ბუნტად აქცია და მოდ-გა საკუთარი ეროვნული ოჯახის, ეროვნული მეურნეობის განადგრუებას. იგივე რუსეთმა ჩვენი ტერიტორიების საგრძნობ ნაწილი თურქეთს დაუთმო. ანარქიის მორევში ჩაძირული რუსეთისგან ამიერკავკასიის სახელმწიფოებრივი გამოყოფა არა მარტო იძულებითი, არამედ ერთადერთი მიზანშეწონილი ფორმა იყო“. ამიერკავკასიის ფედერაცია, ავტორის აზრით, უნდადაგო წარმონაქმნი იყო. საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადება კი კანონზომიერი აქტი (გვ. 140).

გრიგოლ ლორთქიფანიძის წიგნის მეორე ნაწილში ლაპარაკია დამოუკიდებელი საქართველოს სამწლიან ისტორიაზე. პირველი რესპუბლიკის წინაშე მდგარ პრობლემებსა და მათი გადაწყვეტის გზების შესახებ; ეროვნული სახელმწიფოს მშენებლობაში მოპოვებულ წარმატებასა და დაშვებულ შეცდომებზე.

გრიგოლ ლორთქიფანიძე სამხედრო სპეციალისტი არ ყოფილა, მაგრამ ქართული შეიარაღებული ძალების ორგანიზების საქმეში თეორიულად და პრაქტიკულად მონაწილეობდა. ბუნებრივია, „ფიქრებშიც“ სათანადო ადგილი უკავია ამ პრობლემებზე მსჯელობას. იქ აღნიშნულია, რომ ქართული სახალხო ლაშქარი და ქართველი სამხედროები დიდხანს იყვნენ „რუსეთის ტყვეობაში“. რუსული ხელისუფლება, მართალია, ქართველებს იყენებდა ირანოსმაღლეთის საწინააღმდეგო ომებში, კავკასიის დაპყრობისათვის 50 წელს მიმდინარე ბრძოლებში, მაგრამ „ცდილობდა არ მიეცა მისთვის მტკიცე ორგანიზაცია“. მოგვიანებით ქართველებს სამხედრო ბეგარა დააკისრეს. რუსეთის არამიაში მიიღო წრთობა ბევრმა ქართველმა ოფიცერმა და არა ერთმა გენერალმა. ქართველი ოფიცრობა თითქოს მოწყდა ეროვნულ ნიადაგს, თითქოს გადაგვარება-გარუსების გზას დაადგა. მაგრამ დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ ცხადი გახდა, რომ ეს შიში უსაფუძვლო იყო, „ქართველი ხალხის უძველესი და მაღალი ეროვნულ-პოლიტიკური მემკვიდრეობა თურმე ისე მტკიცედ იყო გამჯდარი ამ ერის თითოეული შვილის არსების კუნჭულებში, რომ თითქოს საბოლოოდ გადაგვარებული ოფიცრობაც თურმე თავის ფესვებით მშობლიურ ნიადაგში ყოფილა ჩამჯდარი და დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ, „სა-

ქართველოს აღმოაჩენენ საკმაოზე მეტი ოფიცერთა ღირსეული კადრი, რომლის ხელმძღვანელობით მან შექმნა მუდმივი ჯარი ყველა სათანადო ორგანიზაციებით, სამხედრო სასწავლებლებითა და სხვა“ (გვ. 185). ავტორის აზრით, დიდ როლს ასრულებდა სახალხო გვარდიაც. ახლადშექმნილი შეიარაღებული ძალა წარმოადგენდაო „განთავისუფლებული ერის ფარსა და ხმალს“ (გვ. 186). იქვე „ფიქრების“ ავტორი აღნიშნავს, რომ შეიარაღებული ძალების ორფორმიანობა ყოველთვის როდი ამართლებდა. 1920 წლიდან (როცა გრ. ლორთქიფანიძე სამხედრო მინისტრი იყო — ა. ბ.) ცხადი გახდა, თუ რამდენად „აუცილებელი და მიზანშეწონილი იქნებოდა ამ ორი ერთი მეორისაგან დამოუკიდებელი სამხედრო ორგანიზაციების ერთად შედულება“ (გვ. 187).

„ფიქრების“ ავტორი ფრიად მაღალ შეფასებას აძლევს საქართველოს პირველი რესპუბლიკის „სახელმწიფოებრივ და საზოგადოებრივ წყობილებას, რომელიც 1921 წლის კონსტიტუციაში აისახა და საფუძვლად უნდა დადებოდა სამომავლო საქმიანობას. მისი განცხადებით, მთავარი იყო არა ზარ-ზეიმით, ზარბაზნების გრიალში მიღებული კონსტიტუციის საბოლოო ტექსტი, არამედ ის „ნაწილობრივ წერილობითი და ნაწილობრივ ფაქტიური კონსტიტუცია, რომელიც ქართველმა ხალხმა შეიმუშავა და სამი წლის სიგრძეზე ატარებდა ცხოვრებაში“. გვიან-ფეოდალურ ხანაში დაშლილი და რუსეთის მიერ დაპყრობილი საქართველო „აღსდგა როგორც უადრესად დემოკრატიული და იმავე დროს ცენტალიზებული რესპუბლიკა“ (გვ. 188-189). ამ ერთიან უნიტარულ სახელმწიფოში დიდ როლს ასრულებდნენ ადგილობრივი თვითმმართველობის ორაგნოები. გრიგოლ ლორთქიფანიძეს მაინცნდა, რომ „ცენტრალური ხელისუფლება სავსებით დაეყრდნო ადგილობრივად არჩეულ თვითმმართველობას“. ასეთი დიდი მიღწევა, ავტორის აზრით, შესაძლებელი იყო მხოლოდ იმ მაღალ სამოქალაქო განვითარების და სახელმწიფოებრივი სიმწიფის დონეზე, რომელზედაც უეჭველად ასული იყო ქართველი ხალხი“ (გვ. 189-190).

გრიგოლ ლორთქიფანიძე იმასაც წერს, რომ საქართველოს დამოუკიდებლობის სამი წელი, თავისი მნიშვნელობით, ზოგიერთ საუკუნეს აჭარბებდა. 1918-1921 წლებში „ქართველმა ხალხმა იცნო თავის თავი, აცნობა მსოფლიოს, რომ არ მომკვდარა, კვლავ

ღირსეულად გამოვიდა საკაცობრიო სცენაზე“ (გვ. 200). სუვერენული საქართველოს წარმატება მოყვარემაც შემჩნია და მტერმაც. მოყვრემ (დასავლეთ ევროპამ) იურიდიულად კი იცნო საქართველოს რესპუბლიკა, მაგრამ ვერ გაუწია მას პრაქტიკული სამხედრო-პოლიტიკური დახმარება. ამით ისარგებლა მტერმა (საბჭოთა რუსეთმა) და „ვერაგულად შემოესია საქართველოს“, რუსეთმა მეორედ დაიპყრო ჩვენი ქვეყანა (იქვე).

წიგნში არის პარაგრაფის მაგვარი ნაწილი – „საქართველოს მეორედ დაპყრობა რუსეთის მიერ“. იქ აღწერილია რუსეთ-საქართველოს ომის პერიოპტიები. ავტორი აღნიშნავს, რომ დასავლეთ ევროპიდან 1920 წელს საბოლოოდ გამოდევნილმა რუსეთმა ყურადღება სამხრეთისა და აღმოსავლეთისაკენ გადმოიტანა, შუა აზრსა და კავკასიაში დაბრუნდა, აზიის ქვეყნებში „რევოლუციის ალის“ გადატანა, აქ გავლენის სფეროების გაფართოება დაისაზნა მიზნად. „მოსკოვის წითელი მთავრობა მუხლს იყრის ანტანტის წინაშე და ემუდარება მას – ღაიჯოვით თქვენს განკარგულებაში რუსეთის ის ტერიტორიები, რომლებიც გიჭირავთ ოკუპაციის ძალით, ოღონდ ჩვენს მოსკოვში დაგვანებთ თავიო. ხოლო ამავე დროს კომუნისტური აგიტაცია რისხვას ატეხს თავს საქართველოს თითქოს იმიტომ, რომ საქართველოში უცხოეთის ჯარების ოკუპაცია იყო“ (გვ. 207). გრიგოლ ღორთქიფანიძე უარყოფს ამ ბრალდებას და წერს, რომ გერმანია მოკავშირე იყო, ინგლისის ჯარი კი საქართველოში მისი მთავრობის ნებართვით შემოვიდა და სახელმწიფოს საშინაო საქმეებში არ ჩარეულა. „ოკუპაციის უღელქვეშ გმინავდა მხოლოდ საქართველოს ის ნაწილი, რომელიც თვითი მოსკოვმა მუანათურად გასცა და გაყიდა ბრესტში, სახელდობრ ბათუმი და მისი ოლქი“ (გვ. 207).

გრიგოლ ღორთქიფანიძე წერს, რომ ერთხანს საბჭოთა რუსეთი დაპყრობით ზრახვებს ნიღბავდა, აზერბაიჯანისა და სომხეთის მარიონეტულ რესპუბლიკებს ეფარებოდა. 1921 წლის 18 თებერვალს ნოტა გამოუგზავნა საქართველოს მთავრობას – გავიგეთ, ომი გქონიათ სომხეთ-აზერბაიჯანთან, გეინდა არბიტრის როლი შევასრულოთ და ამ მისიით აბელ ენუქიძეს ვგზავნიოთ. მაგრამ იმავე მოსკოვმა იმავე დღეს ჯარები შეტევაზე გადმოიყვანა რუსული ტერიტორიებიდან; აფხაზეთში შემოიჭრა, ბრძოლა გაგვიმართა მეზა-

დირთან და მამისონის ყინულოვან კლდეებში... მთელი რიგი აფთარი იერიში ბრწყინვალედ მოიგერია ქართულმა მხედრობამ. თბილისის რკალზე – ვაზიანი, სოღანლული, ტაბახმელა, კოჯორი. ეს სახელე-
ბი წარუხოცელი დარჩება ქართველი ერის ისტორიაში“ (გვ. 217).

მაგრამ თბილისის მისადგომებთან რუსეთის ჯარს ახალი ნა-
წილები შეემატნენ და ამიტომ გადაწყდა დედაქალაქის დატოვება,
თავდაცვითი ბრძოლების უფრო ხელსაყრელ პოზიციებზე გაგრძე-
ლება. გრიგოლ ლორთქიფანიძე შესიერებას ძაბავს და გვაუწყებს,
რომ ამის შემდეგ ბრძოლა მოხდა ოსიაურთან, სადაც ქართული
ჯარი შეება როკი-ჯავის გზით შემოსულ რუსთა ჯარს. მოხერხდა
მამისონის უღელტეხილით გადმოსული რუსული რაზმების მცირე
ხნით ლოკალიზაცია, შემდეგ კი მცირე ბრძოლები მოხდაო სოფ.
შქმერში, ნიკორწმინდაში, ხვანჭკარასთან, ქუთაისის მიდამოებში.
გმირული რეისი განახორციელა ალფეზ გოგუაძის ჯავშნოსანმა
მატარებელმა, ბრძოლები მოხდა სენაკისა და ოზურგეთის მაზრებ-
ში. რუსეთის ჯარს გამარჯვება გაუადვილა თურქეთის ჩაბმამ
ჩვენს საწინააღმდეგო ომში. პატარა საქართველო დამარცხდაო ორ
ვეშაბთან უთანასწორო ბრძოლაში. საქართველოს მთავრობამ რუ-
სეთთან ომი წაგებულად მიიჩნია, მის არმიასთან ბრძოლა შეწყვი-
ტა, მაგრამ გააგრძელა თურქ ოკუპანტებთან უთანასწორო ბრძო-
ლა, რათა ბათუმი, აჭარა და ზოგი სხვა ტერიტორია თუნდა რუ-
სეთის ხელთ გადასულ საქართველოს შემადგენლობაში დარჩენი-
ლიყო. რუსეთის არმიის მიერ დამარცხებულმა ქართულმა ჯარმა
შეძლო აჭარა-ბათუმიდან თურქი ასკერების განდევნა.

გრიგოლ ლორთქიფანიძე ბოლოს ასკვნის, რომ რუსეთის სა-
წინააღმდეგო მძიმე და სასტიკი ბრძოლა თვენახევარი გაგრძელდა.
იმას ვერ ვიტყვით, რომ ამ ომში საქართველომ ყველა რესურსი
ჩართო, ყველა შესაძლებლობა გამოიყენა. მაგრამ ქართველ ხალხს
ესეც რომ მოეხერხებინა, საყოველთაო სახალხო ომი გაეჩალებინა,
შექმნილ საერთაშორისო სიტუაციაში „მხოლოდ სასწაულით თუ
შეიძლებოდა ხსენებული ომიდან გამარჯვებული გამოსვლა“.

ნაშრომის საკმაოდ დეტალური შესწავლა-შეფასება, მისგან
გაკეთებული ამონარიდები და სათანადო კომენტარები საფუძველს
გვაძლევს დავასკვნათ, რომ გრ. ლორთქიფანიძის „ფიქრები საქარ-
თველოზე თითქმის მთელი სისრულით“, ასახავს ავტორის და ზო-

გი მისი თანამოაზრის საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ შეხედულებებს. იქვე იგრძნობა საერთოდ ისტორიული პროცესის აღქმის, ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანი მოვლენების შეფასების, საქართველოს ახალი ისტორიის მთლიანობაში გააზრების მცდელობა. მან მიუთითა XIX-XX საუკუნეთა ეპოქის ისტორიოგრაფიის ხარვეზებზე, პირველი რიგის ამოცანად მიიჩნია მონოგრაფიების შექმნა ქართველ თავადაზნაურთა საკრებულოსა და მარშალთა (წინამძღოლთა) ინსტიტუტზე, საქართველოს ქალაქთა თვითმმართველობაზე, ქართველი ხალხის ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის შესახებ. ჩვენი ახალი ისტორიის შენიშნული ხარვეზები მნიშვნელოვანწილად „ფიქრების“ აღმოჩენა-გამოქვეყნებამდე ამოივსო, მაგრამ ეს არ ამცირებს გრიგოლ ლორთქიფანიძის ღვაწლს. მას, მართალია, არ დაუწერია პირველწყაროებზე დაფუძნებული და სამეცნიერო აპარატით შემკული გამოკვლევა, მაგრამ „ფიქრები საქართველოზე“ არის ისტორიოგრაფიული ფაქტი, რომელში ჩამოყალიბებულ ბევრ დებულებასა და შეფასებას დღესაც არ დაუკარგავს მნიშვნელობა.

Summary

Grigol Lortkifanidze – “Thoughts about Georgia”

Member of government of first Republic of Georgia (1918-1921) Grigol Lortkifanidze was put in prison by Soviet occupiers. He did not suffer from depression. He was putting his thoughts on the paper and in 1924 he named his work “Thoughts about Georgia”, which was published as a book in 1995. This book fully describes the public-political views and opinions of the author and his contemporaries. The attempt to perceive and identify historical process assess the most important events and recognize Georgia into entirety of modern history can be felt the book. It is true that Grigol Lortkifanidze did not conduct the research based of initial sources and scientific mechanisms, as he was writing by his intuition, however “Thoughts about Georgia” represent the historical fact, which clearly opposes Soviet-Communist ideology and some of the opinions-evaluations given there are recognized as truth in present day Georgia.

ბრიგოლ ლორთქიფანიძის თვალსაზრისი ქართული ქრისტიანული ეკლესიის ისტორიული როლისა და მნიშვნელობის შესახებ

გრ. ლორთქიფანიძე საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული („მენშევიკური“) პარტიის წევრი იყო, მაგრამ სრულიად არ ეთანხმებოდა გამარტივებულ შეხედულებას რელიგიის წარმოშობისა და ადამიანთა განვითარების პროცესში მისი ადგილის შესახებ. იგი აცხადებდა, რომ რელიგია ქურუმთა მიერ შეთხზული ზღაპარი როდი იყო. „მას შემდეგ რაც ადამიანი გახდა გონიერი არსება, მისთვის აუცილებელი შეიქმნა მსოფლიოსა და გარემოს ახსნა-გაგება და ამასთან შეფარდებული საზოგადოებრივი ყოფაქცევის ნორმების დადგენა. და აი, ადამიანთა კოლექტივები თანაბრად თავის განვითარების საფეხურისა, კმნიან სხვადასხვა ელფერის ანთროპომორფისტულ რელიგიებს. ესე იგი ქვეყნისა და საზოგადოების არსის ამსახველ გულუბრყვილო ფილოსოფიას და პრაქტიკული ყოფა-ცხოვრების წესებს. რელიგია სრულიად აუცილებელ მოვლენას წარმოადგენდა. ის იყო უაღრესად ხალხური ხასიათის იმ მხრივ, რომ ამ იდეოლოგიის მიმდევარი იყო მთელი ხალხი“ (გრ. ლორთქიფანიძე, ფიქრები საქართველოზე, თბ., 1995, გვ. 53).

გრ. ლორთქიფანიძეს მიაჩნდა, რომ რელიგიურ-ფილოსოფიური აზროვნება დროთა განმავლობაში იხვეწებოდა. მსოფლიო რელიგიები და კერძოდ ქრისტიანული მოძღვრება კაცობრიობის ინტელექტუალური განვითარების გაცილებით მაღალ საფეხურზე ჩამოყალიბდა. იგი ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ ქრისტიანულ სამყაროში საქართველომ თავიდანვე თავისებური მოდელი შექმნა. ჩვენს ქვეყანაში ქრისტიანობამ ეროვნული ელფერი მიიღო, ქართულ სახელმწიფოებრიობას შეერწყა და ქართულ ენას დაემყარა. გრ. ლორთქიფანიძის აზრით, „უაღრესი ეროვნული როლი ითამაშა (შეასრულა) იმ გარემოებამ, რომ ქართველთა საეკლესიო ენა წარმოადგენდა ცოცხალსა და მსმენელისათვის გასაგებ ენას და არა ისეთ მკვდარსა და მუნჯ ბგერას, როგორსაც კათოლიკეთათვის წარმოადგენდა ლათინური, რუსებისა და უკრაინელებისათვის ძველი სლავური, ურიათათვის ძველი ებრაული. თურქთა და სპარსათათვის არაბული. გერმანელებს ხანგრძლივი ომები დასჭირდათ

იმისათვის, რომ ლუთერის მიერ დაწყებული რეფორმაცია დაესრულებინათ, პირველყოვლისა ეკლესია გაეეროვნებინათ და ღვთისმსახურება ცოცხალ სალაპარაკო ენაზე გადაეტანათ. „ქართველი ზალხი კი ამ მხრივ (ღვთისმსახურების ენის არჩევაში) თვით ნინო განმანათლებლიდან მოკიდებული თავისუფალი იყო... სარწმუნოება და მისი ორგანიზაციულად მოწყობილი კულტი და იერარქია უაღრესად დემოკრატიული იყო“ (იქვე, გვ. 53).

გრ. ლორთქიფანიძე იმასაც წერს, რომ თავიდანვე ქართული ეკლესია „გიგანტურ როლს ასრულებდა საქართველოს ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი მთლიანობის განმტკიცებისათვის“. ყოველ დროს, ჭირსა და ლხინში იცავდა ენას და ეროვნებას. გადამწყვეტ როლს ასრულებდა ეროვნული სულისა და შეგნების შენარჩუნებაში. ამას აკეთებდაო ეკლესია არა მარტო ქართული ფეოდალურ-მონარქიული სახელმწიფოს ერთიანობისა და ძლიერების ხანაში, არამედ მისი დაშლა-დაქუცმაცების შემდეგაც. ქართული ეკლესია XV-XVIII საუკუნეებშიც წარმოადგენდაო „უდიდეს ცენტრალურ-გამაერთიანებელ ძალას“ და ასეთი იყოო მაშინაც კი, როცა თვით საქართველოს საკათალიკოსო რამდენიმე ნაწილად იყო გაყოფილი. განსაკუთრებით დიდი იყო მისი როლი და მნიშვნელობა საქართველოს განაპირა კუთხეებში, სადაც ის „ლაგმავდა და ასუსტებდა ცენტრიდანულ ტენდენციებს. ასეთი იყო მისი როლი, კერძოდ აფხაზეთში, საინგილოში და ოსებით დასახლებულ ტერიტორიაზე. ასეთი დიდი მისიის შესრულებას ცდილობდაო „ქართული ეკლესია და ქართული ღვთისმსახურება მეცხრამეტე საუკუნეშიც, როცა საქართველო რუსეთმა დაიპყრო და მიზნად დაისახაო ქართველი ზალხის რუსიფიკაცია, ქვეყნის კოლონიური ათვისება (იქვე, გვ. 33, 56).

გრ. ლორთქიფანიძის აზრით, რუსეთის მთავრობასა და სინოდს ანტიქართული პოლიტიკის გატარებაში ხელს უწყობდა ის, რომ „ხალხი მბყრობელი თვით იყო ქრისტიანი და თანაც მართლმადიდებელი „...ანაფორაში გადაცმული ნაციონალისტური იმპერიალიზმი ერთმორწმუნეობის საბაბით და ნილბით ადვილად შეიჭრა ქართულ ეკლესიაში და მისი გარუსების საქმეს შეუდგა... ანაფორიანი და მუნდირიანი ჩინოვნიკები თითქოს ერთმანეთს ეჯიბრებოდნენ ქართული ეკლესია-მონასტრების სულიერი და ზორციელი

მარცვის საქმეში. რუსეთის მთავრობამ არა მარტო თვითმმართველობის ყველა ნასახი წაართვა ქართულ ეკლესიას, არამედ სისტემატურად უსპობდა მას ნივთიერ სახსარს; საეკლესიო მამულებს საზაზინოდ აცხადებდა“ (გვ. 52).

„ფიქრების“ მომღვენო გვერდებზე გრ. ლორთქიფანიძე კრიტიკის ქარცეცხლში ატარებს ერთმორწმუნე რუსეთის ხელმწიფისა და „წმინდა სინოდის“ ანტიქართულ პოლიტიკას. ავტორი ხაზგასმით წერს, რომ ქართული ეკლესიის შემკრებ-გამაერთიანებელი მისია, მისი დიდი როლი ქართველი ერის სულიერებისა და ეროვნული ცნობიერების ჩამოყალიბებაში „კარგად პქონდა შეგნებული რუსეთის მთავრობას და სწორედ ამიტომ მან მიზნად დაისახა ქართული ეკლესიის განადგურება“. ამ პროგრამის ერთ-ერთი პირველი და ყველაზე მნიშვნელოვანი ნაწილი, გრ. ლორთქიფანიძის განცხადებით, იყო ქართული ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმება, მისი რუსეთის სინოდისადმი დაქვემდებარება, ქართველი სამღვდელოების „ხელმძღვანელად“ რუსი ეგზარქოსის დანიშვნა. მცხეთის უკანასკნელი კათალიკოსი ანტონ მეორე რუსეთს გადაასახლეს. საქართველოში დარჩენილ ეპისკოპოსებზე, არქიმანდრიტებსა და მღვდლების საქმიანობაზე მკაცრი კონტროლი დაამყარეს. იმთავითვე სცადეს ქართული ეკლესიის ყმა-მამულის რუსი მოხელეების გამგებლობაში, რუსეთის სახელმწიფო ხაზინის სრულ საკუთრებაში გადაცემა.

გრ. ლორთქიფანიძემ კარგად იცის, რომ რუსეთის მთავრობის ამ პირველმა ნაბიჯმა და სამომავლო ვერაგულმა გეგმებმა არა მარტო ქართველი სამღვდელოების, არამედ მთელი ქართველი ერის დიდზე დიდი უკმაყოფილება გამოიწვია, რომელიც მალე „საეკლესიო ბუნტში“ გადაიზარდა და საერთო ეროვნული მოძრაობის ელფერი შეიძინა. მიზნად საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენა დაისახა. უთანასწორო ბრძოლაში ქართველები დამარცხდნენ. გრ. ლორთქიფანიძე ხაზგასმით წერს, რომ იმერეთის აჯანყების სისხლში ჩახშობა როდი იყო მარტო „ქუთათელ და გენათელ მიტროპოლიტთა ტრაგედია“. ამავე ღროს ეს იყო „რუსული საერო და საეკლესიო იმპერიალიზმის გამარჯვება“. საქართველოს არა მარტო საეკლესიო, არამედ ეროვნული დამარცხება“ (გვ. 63).

XIX ს-ის პირველი ოცწლეულის ანტირუსულ აჯანყებების ჩახშობის შემდეგ საქართველოში მეგობრულ-ქრისტიანული მანტი-ით შემოსულმა მფარველმა კოლონიურ-რუსიფიკატორული პოლი-ტიკა რამდენადმე შენიღბა. საოკუპაციო რეჟიმი სამოქალაქო მმართველობით შეიცვალა, მაგრამ ახალი ფორმით გააგრძელა ქარ-თველი სამღვდელოების შევიწროება-დამორჩილების, საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის რუსულ მართლმადიდებელ ეკლესი-ასთან შერწყმის პოლიტიკა. რუსეთის მთავრობამ და სინოდმა კავ-კასიაში ჩამოაყალიბა „ქრისტიანობის აღმადგენელი საზოგადოება“, რომლის მიზანი გახდა ქართული ეკლესიისა და სამღვდელოების ადრინდელი გავლენის აღმოფხვრა. მისი გამაერთიანებელ-განმანათ-ლებლური როლის დაკნინება. ხსენებული საზოგადოება მხოლოდ ჩრდილოეთ კავკასიაში როდი აქტიურობდა, დაჟინებით ცდილობდა თავისი ჰეგემონობის დამყარებას საქართველოს მთიანეთში და სა-ერთოდ განაპირა რაიონებში.

გრ. ლორთქიფანიძე ასეთ ფაქტებზეც ამახვილებდა ყურადღე-ბას. იგი ხაზგასმით წერს, რომ რუსი საერო და საეკლესიო მოხე-ლეები გააფთრებით იბრძვიან იმისათვის, რომ ქართული ენისაგან „გაათავისუფლონ განაპირა კუთხეების ეკლესიები... მათი ზრახვე-ბი იყო ქართველი ერის დასასუსტებლად, მისი მთლიანობის და-სარღვევად დედა საქართველოდან განაპირების ჩამოშორება“ ამის წინაპირობად, „ფიქრების“ ავტორის აზრით, რუსებს მიაჩნდათ „პირველყოვლისა საეკლესიო ძაფების დაჭრა, ამ კუთხეების ეკლე-სიურად გარუსება“. რუსი ეპისკოპოსები, მღვდლები და ბერ-მო-ნაზენები შეტევას წმინდა ქართულ რეგიონებშიც აწარმოებდნენ, მაგრამ ამაოდ. „რუსულ სამონასტრო-საეკლესიო იმპერიალიზმს იქ საესეებით ჩამოეხადა ნიღაბი, ნაციონალისტურად გაშიშვლდა“, რადგან ამ რეგიონებში რუსიფიკატორებს საქმე ჰქონდათ ჭეშმა-რიტ ქართველებთან და ქრისტიანებთან, „უძლეველს მართლმადი-დებელ ქართველ ხალხთან“. შედარებით მეტ წარმატებას მიაღწიეს რუსმა „ქრისტიანობის აღმდგენლებმა“ აფხაზეთსა და ოსურ სოფ-ლებში. გრ. ლორთქიფანიძე საპატიმროში საისტორიო ხასიათის დოკუმენტებს არ ფლობდა და დეტალებში ვერ იჭრება, მაგრამ იცის, რომ მეტროპოლიისაგან გამოგზავნილმა აგენტებმა შესძლეს

აფხაზების და ოსების ქართველებისადმი დაპირისპირება, საფუძველი ჩაუყარეს მათში ანტიქართულ აგრესიულ სეპარატიზმს.

დაახლოებით ასეთივე მიზანი ჰქონდა რუსულ იმპერიალიზმს ახლად შემოერთებული სამუსლიმანო საქართველოში. „ქრისტიანობისათვის“ ვითომდა თავდადებულ რუსიფიკატორებს - შენიშნავს გრ. ლორთქიფანიძე - შიშის ზარი იყრობს - ვაი თუ ქართველი მაჰმადიანები დაუბრუნდნენ თავის ძველ სარწმუნოებას, მაშინ ზომ ქართველი ერის გამთლიანება სწრაფი ნაბიჯით წავა წინო. და აი შავი იმპერიალიზმის ზრახვები ისეთ ცინიზმამდე აშკარავდება, მისი სასულიერო აგენტურა იქამდე მიდის, რომ ამჯობინებს ქართველი მაჰმადიანები ან სრულიად გადახვეწოს საქართველოდან... ან დასტოვოს ცეცხლითა და მახვილით მათზე თავსმოხვეულ მაჰმადის სარწმუნოებაში... ოღონდ კი დედა საქართველოს არ შეუხორცდნენ“ (ფიქრები საქართველოზე, გვ. 58-59).

იქვე გრ. ლორთქიფანიძე აღნიშნავს, რომ რუსებმა ხელში ჩაიგდეს უძველესი საფარის მონასტერი, მაგრამ დაეპატრონნენ არა იმიტომ, რომ შევიწროებულ ერთმორწმუნე ქართულ ეკლესიას დახმარებოდნენ, ძმურად ფეხზე დაეყენებინათ, არამედ იმისათვის, რომ რუსიფიკაციის კერა გაეჩაღებინათ. თვით ტაძარში ქართული ფრესკები ჩამოეფხიკათ... და მათ ადგილზე რუსული მხატვრობა გამოესახათ“ (იქვე, გვ. 60). „ფიქრების“ ავტორი აფიქსირებს არც თუ ფართოდ გავრცელებულ აზრსა და დებულებას იმის შესახებ, რომ ოსმალეთის მიერ მესხეთის დაპყრობის შემდეგაც, დიდი ხნის განმავლობაში ქართული მოსახლეობის საგრძნობი ნაწილი ფარულად ინახავდა თავის რჯულს (ქრისტიანობას). ყავდათ თავისი არალეგალური მღვდლები და ქრისტიანულ მღვდელმსახურებას, მსგავსად პირველი ქრისტიანებისა, მალულად აწარმოებდნენ. და ასე იყო რუსეთის მიერ ამ მხარის შემოერთებამდე. იქვე გრ. ლორთქიფანიძე აღნიშნავს, რომ რუსეთის ომებს ოსმალეთის წინააღმდეგ ქართველები გამათავისუფლებელ მისიას აკისრებდნენ, მათში აქტიურად მონაწილეობდნენ. ისინი ვერც კი წარმოიდგენდნენ, რომ ამ ახლად განთავისუფლებულ მხარეში რუსეთი ანტიქართულ და ანტიქრისტიანულ პოლიტიკას გაატარებდა, იქ ჯერ კიდევ შემორჩენილ ქართულ-ქრისტიანულ კულტურის ნაშთების აღმოფხვრას დაისახავდა მიზნად. მაგრამ, სამწუხაროდ, ეს ფაქტი-

აო; რუსეთის იმპერატორმა კარგად იცოდა, თუ რა მნიშვნელობა ჰქონდა საქართველოსთვის ტაოკლარჯეთსა და მესხეთს. ესმოდა, რომ იგი ქართველი ერის ერთიანობისა და ძლიერების უმნიშვნელოვანესი კერა იყო და თავის რუსიფიკატორულ-კოლონიურ პოლიტიკიდან გამომდინარე ხელს არ შეუწყობდა ქრისტიანული და მუსლიმანური საქართველოს მოსახლეობის გამთლიანებას. რუსეთის მთავრობის სამოქმედო პროგრამაში თავსდებოდა „ყოველი ფერის და ჯურის მესხეთი, ოღონდ არა ქართული. ამ პოლიტიკის შედეგი იყო ის უცნაური (ერთი შეხედვით) მოვლენა, რომ მესხეთის თურქთაგან განთავისუფლების შემდეგ იქ კი არ აღორძინდა ქართული კულტურა, არამედ სწორედ მეცხრამეტე საუკუნისა და მეოცის დასაწყისში დაწყდა მრავალი ის ეროვნული ძაფები, რომელიც ნახევრად გამუსლიმანებულ ქართველებს აკავშირებდა თავის მშობელ ერთან. ამ საქმეს შეგნებულად უწყობდა ხელს რუსეთის მთავრობა. მნიშვნელოვან სტრატეგიულ ადგილებზე ჩაასახლეს რუსის სოფლები, როგორც სამცხეში, ისე ჯავახეთსა და არტაანში“. ვერაგული განზრახვით იქვე ჩამოასახლეს სომხები და ბერძნები. გამაჰმადიანებული ქართველების დიდი ნაწილი კი ოსმალეთისაკენ გადარეკეს და იმ „ქართველ ხალხს, რომელთა წინაპრებმა შექმნეს ვარძია და ქუშურდო, ზარზმა და საფარა, ჭულუკისა და წყაროსთავის ტაძრები, არ აძლევდნენ თავის სახლში დაბრუნების უფლებას“. იქვე გრ. ლორთქიფანიძე წერს, რომ რუსული ხელისუფლება ნახევრად გამაჰმადიანებულ ქართველებს დაჟინებით თურქებად აცხადებს და რაკი მათ გარუსებას ვერ ახერხებს, მათს სრულ გათურქებას ამჯობინებს. ამ „სახელოვან და სულის საცხონებელი“ საქმიანობისათვის დაუღალავად ზრუნავდნენო არა მარტო ნამესტნიკები, არამედ წმინდა ეგზარქოსებიც“ და თუ მიზანს სავსებით ვერ მიაღწიეს, თუ „სამუსლიმანო საქართველოში მაინც დევნა ქართული ცეცხლი, ეს უმთავრესად მიეწერება... ეროვნულ-ქრისტიანულ ტრადიციას, რომლის განმასახიერებელია ის უამრავი დიდებული ძეგლები, რომლის წინაშე დღესაც მოკრძალებით იხრის ქედს თითქოს გათურქებული ქართველი გლეხიც კი“ (გვ. 60-62).

გრ. ლორთქიფანიძემ კარგად იცოდა, რომ რუსული ხელისუფლების რეპრესიებისა და ზეწოლის ქვეშ მოქცეული ქართული

ეკლესია, თავის სამშობლოს პატრიოტი სამღვდელოება დაუმორჩილებლობის მოძრაობას, „თავდაცვით ბრძოლას განაგრძობდა რუსულ ნაციონალისტურ-სინოდალური პოლიტიკის წინააღმდეგ... ასეთი მოღუენებული ტემპით გრძელდებოდა ქართული ეკლესიის თავდაცვითი ბრძოლა დაახლოებით მეცხრამეტე საუკუნის ბოლომდე“. ხოლო როცა ქართველი ხალხის საერთო გამათავისუფლებელი მოძრაობა აზვირთდა, გრ. ლორთქიფანიძის განცხადებით, ქართველი სამღვდელოება მასში აქტიურად ჩაერთო და დიდ წარმატებასაც მიაღწია (გვ. 63).

გრ. ლორთქიფანიძის „ფიქრებში“ მინიშნებულია, რომ რუსეთის პირველი რევოლუციის დროს ქართველთა გამათავისუფლებელი მოძრაობის კლასობრივი და ეროვნული ნაკადები არსებითად გაერთიანდა. ეროვნული მოძრაობის განუყოფელი ნაწილი გახდა ქართველი სამღვდელოების ბრძოლა ქართული ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენისათვის, რის შესახებაც საინტერესო დოკუმენტებია დაცული სანკტპეტერბურგისა და თბილისის არქივებში.

1905 წლის თებერვალში იმერეთის ეპარქიის სამღვდელოების კრებამ რუსეთის მინისტრთა კომიტეტს გაუგზავნა ასეთი შინაარსის ბარათი და მოთხოვნა ილება („პეტიცია“): ახლახანს დაწყებული საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მოძრაობა ეკლესიის მსახურთა წინააღმდეგაც წარიმართა და ეს არცაა გასაკვირი; სინოდის ანტიქართულმა პოლიტიკამ სამღვდელოებას სახელი გაუტეხა. ხალხს ზოგიერთი მღვდელი პოლიციის აგენტად მიაჩნია და ხმას იმაღლებს მის წინააღმდეგ. ეს ხდება იმ ქვეყანაში, სადაც ქრისტიანული ეკლესია წმიდათა წმიდად მიაჩნდათ, რომელსაც 15 საუკუნის განმავლობაში ეყრდნობოდა ქართული სახელმწიფოებრიობა. რა მოხდა? ნუთუ ქართველები გადაუდგნენ ქრისტეს, მის მოძღვრებას? არა... ქართველები აღშფოთებულნი არიან რუსეთისაგან თავს მოხვეული საეკლესიო წყობით. პროტესტს აცხადებენ მისი არაერთი მახინჯი „წესრიგის“ წინააღმდეგ. მდგომარეობის გამოსწორება-გაუმჯობესების წინაპირობად პეტიციის ავტორებს მიაჩნდათ: 1) საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენა, ქართველი სამღვდელოებისა და მრევლის წარმომადგენლებისაგან კათალიკოსის არჩევა; 2) საეკლესიო სასწავლებლის ძირითადი რეფორმა, მისი გაქართულება; 3) სამღვდელოებისათვის სიტყვის,

შეკრებისა და ყრილობის მოწვევის თავისუფლების მინიჭება. ორი-ოდე კვირის შემდეგ რუსეთის მთავრობაში ანალოგიური პეტიცია გაგზავნა - გურია-სამეგრელოს სამღვდელოების კრებამ.

დასავლეთ საქართველოს საეკლესიო მოღვაწეთა ამგვარი მოთხოვნით შეშფოთებულმა მეფის ნაცვალმა ქართლ-კახეთის სამღვდლოებას საეპარქიო ყრილობის ჩატარების ნება არ მისცა. ეკლესია მონასტრების წამრმოადგენლები თვითნებურად შეიკრიბნენ თბილისის სასულიერო სემინარიაში. მაგრამ პოლიციამ ყრილობის დარბაზიდან დელეგატები ცემა-ტყეპით ქუჩაში გამოყარა. მიუხედავად ამისა სჯა-ბაასი საიდუმლოდ გაგრძელდა და დარბეული ყრილობის თავმჯდომარემ 1905 წლის 10 ივნისს ეგზარქოსს წარუდგინა კიდევ უფრო რადიკალური მოთხოვნები. აღმოსავლეთ საქართველოს მღვდელმთავრები, კერძოდ მოითხოვდნენ: 1) ივერიის ეკლესიისათვის ავტოკეფალიის დაბრუნებას, მცხეთის საკათალიკოსოს თავის ძველ საზღვრებში აღდგენას; 2) კათალიკოსის თავმჯდომარეობით საქართველოს სინოდის შექმნას; 3) საეკლესიო თანამდებობათა დაკავებაში არჩევითობის პრინციპის დამკვიდრებას; 4) ივერიის ეკლესიისათვის იმ მამულების დაბრუნებას, რაც XIX საუკუნეში რუსეთის სახელმწიფო ხაზინამ დაისაკუთრა.

ქართველი სამღვდელოების ეს სამართლიანი მოთხოვნები რუსეთის ცენტრალურ მთავრობაშიც განიხილეს და ამიერკავკასიის ადმინისტრაციაშიც. მართალია, შეიქმნა საკითხის გარკვევა-შესწავლისათვის სპეციალური კომისია, მაგრამ მისი მუშაობა განგებ გაჭიანურდა. ამასობაში ქართველმა სამღვდელოებამ ჩამოაყალიბა ავტოკეფალისტთა საზოგადოება, რომლის სახელითაც იმერეთის ეპისკოპოსმა ლეონიდემ აღშფოთებული ტონით ეგზარქოს ნიკოლოზს განუცხადა: კომისიის მოქმედების შეყოვნება ქართველებს გვაიძულებს, რომ სინდისის, რწმენისა და საეკლესიო მმართველობის თავისუფლება (რითაც თავისუფლად სარგებლობენ ჩვენი მეზობლები - სომხები, კათოლიკენი და მაჰმადიანები) მოვიპოვოთ ბრძოლით, რუსულ ეკლესიასთან ყოველგვარი კავშირის გაწყვეტის გზით. და მარლაც, ავტოკეფალისტთა საზოგადოება ამის შემდეგ კიდევ უფრო გაფართოვდა და გააქტიურდა. ანტირუსულ მოძრაობაში ხელმძღვანელ როლს ასრულებდნენ: ეპისკოპოსები - ლეონიდი, კირიონი, პეტრე, დავითი. აგრეთვე მღვდლები და არქიმანდრი-

ტები - იოსებ ჩიჯავაძე, ამბროსი ხელაია, ამბროსი ფხაკაძე, პო-
ლიევქტ კარბელაშვილი და სხვები - ავტოკეფალისტთა პროტეს-
ტანტული სულისკვეთება განსაკუთრებით გაძლიერდა მას შემდეგ,
რაც საქართველოდან გაიწვიეს ეგზარქოსი ნიკოლოზი (რომელსაც
მიზანშეწონილად მიაჩნდა ქართველი სამღვდელოების წინაშე გარ-
კვეულ დათმობაზე წასვლა) და მის ადგილზე გამოგზავნეს პირწა-
ვარდნილი რუსიფიკატორი ნიკონი. ამ უკანასკნელმა რუსეთს გა-
დასახლა ავტოკეფალისტთა ერთ-ერთი ლიდერი კირიონი, რომე-
ლიც უბრალო ბერად განაწესეს კურიაჟის მონასტერში. ამით აღ-
შფოთებულმა ქართველმა სამღვდელოებამ რუსეთის სინოდისაგან
მოითხოვა: 1) საქართველოდან რუსი ეგზარქოსის ნიკონის გაწვევა
და გადასახლებული კირიონის სამშობლოში დაბრუნება; 2) საქარ-
თველოს ეკლესია-მონასტრებში ქართულ ენაზე წირვა-ლოცვის
დაკანონება; 3) სასულიერო სასწავლებელთა დირექტორებად ქარ-
თველების დანიშვნა. ავტოკეფალისტთა ლიდერები იმასაც აცხა-
დებდნენ, რომ თუ რუსეთის მთავრობა ამ კანონიერ მოთხოვნებს
არ დააკმაყოფილებს, საჩივარი მსოფლიო საეკლესიო კრებას გაეგ-
ზავნებაო.

რუსეთის სინოდმა უპასუხოდ დასტოვა ეს თხოვნა. ქარ-
თველმა მღვდელმთავრებმა შეასრულეს მუქარა, საჩივრები გაგზავ-
ნეს უცხოელი პატრიარქებისა და მსოფლიო საეკლესიო საბჭოს
მისამართით. ამ დოკუმენტებში მხილებული იყო რუსეთის მთავრო-
ბის ძალადური ქმედება; ქართული ეკლესიის ავტოკეფალიის უკა-
ნონოდ გაუქმება. რუსეთის სინოდისა და მისი მოხელე ეგზარქო-
სის რუსიფიკატორული, ანტიქართული საქმიანობა. ავტორები
ხაზგასმით წერდნენ, რომ ქართველი ხალხი უკვე დიდი ხანია ამ
უმსგავსოებათა წინააღმდეგ სამართლიან ბრძოლას ეწევაო. რაკი
რუსეთის მთავრობა მის მოთხოვნებს არ აკმაყოფილებს, გთხოვთ
ჩაერთოთ კონფლიქტში და საკითხი გადაწყვიტოთ ქრისტიანული
კანონიკური სამართლის საფუძველზე. მაგრამ საზღვარგარეთელი
მღვდელმთავრები რუსეთის „საშინაო საქმეებში“ ჩარევას მოერიდ-
ნენ. მხოლოდ 1917 წლის თებერვალ-მარტის დემოკრატიული რე-
ვოლუციის შემდეგ შეიქმნა ქართველთა მიზანდასახულების გან-
ხორციელების პირობები, რაც კარგად გამოიყენა ქართველმა სამ-
ღვდელოებამ.

გრიგოლ ლორთქიფანიძე ქართველი სამღვდელოების ამ ერთხანს შენელებული და შემდეგ კვლავ აღმავალი მოძრაობის ზოგი ფაქტის თანდამსწრე იყო, ზოგსაც პერიოდული პრესის მეშვეობით გაეცნო. კომუნისტებისაგან საპყრობილეში ჩასმის შემდეგ ამ მოღვაწეს შესაძლებლობა ჰქონდა გაეანალიზებინა ეს მოვლენები. შეეფასებინა მათთან დაკავშირებული საზოგადოებრივ ძალთა და პიროვნებათა დამსახურება ქვეყნისა და ერის წინაშე. მან თავის „ფიქრებში“ ჩაწერა: „ქართველი საზოგადოების მემატიანე... გვერდს ვერ აუვლის იმ მნიშვნელოვან როლს, რომელსაც თამაშობდა ქართული ეკლესია და სამღვდელოება ქართველი ხალხის ეროვნული მეობის დაცვაში რუსიფიკატორული ტალღების წინააღმდეგ ბრძოლაში. განა ჩვენი ცხოვრების მკვლევარის მიუდგომელ თვალს დაემალება, მაგალითად გაბრიელ ეპისკოპოსის საეკლესიო მოღვაწეობის ეროვნულ-საზოგადოებრივი მნიშვნელობა... გაბრიელის გალაშქრება ქართული სკოლის დაცვის საქმეში ცნობილ შავრაზმელ იანოვსკის წინააღმდეგ... რაც შეეხება მოგვიანოდ როს, როცა ქართველი ხალხი გამოვიდა მასობრივი ბრძოლის ასპარეზზე, მაშინ ქართველი სამღვდელოება, შეიძლება მცირე გამოწვევით, მაგრამ საერთოდ ღირსეულად დარჩა თავის ადგილას. ამ ეპოქაში წარმოშვა მან თავის მებრძოლი ბელადები — კირიონი, ლეონიდი, ამბროსი, ნაზარი და სხვები. ამ ეპოქაში მოხდა ის, რომ ქართველი სამღვდელოების კრება 1905 წელს რუსის ყაზახებმა მათარხებით გარეკეს“ (ფიქრები, გვ. 100-101).

იქვე გრ. ლორთქიფანიძე სვამს კითხვას, თუ რატომ მოხდა ეს უპრეცედენტო შემთხვევა, ქართველი რევოლუციონერი მუშების მსგავსად რატომ გაუსწორდნენ ქართველ ხუცესსა და ბერებს? ამის წინაპირობა, ფიქრების ავტორის აზრით, ის იყო, რომ მთელ ქართველ ერთან ერთად სამღვდელოებაც „შევიწროებული იყო რუსეთის შოვინისტური მთავრობის მიერ. ეს სამღვდელოება იბრძოდა თავის ეროვნული საეკლესიო დამოუკიდებლობისათვის. ავტოკეფალიისათვის..., მისი ბრძოლა იყო ბრძოლა რუსიფიკაციის წინააღმდეგ. ის (სამღვდელოება) წარმოადგენდა ერთ-ერთ ნაკადს ქართულ ეროვნულ გამათავისუფლებელ მოძრაობაში..., შემდეგაც ქართველი სამღვდელოების ბრძოლა საეკლესიო ასპარეზზე საერთო რევოლუციურ მოძრაობასთან ფეხაყოლილი იწვედა ხან ზე-

ვით, ხან ქვევით, სანამ რევოლუციის გამარჯვების შემდეგ... არ გამოაცხადა თავისი სრული დამოუკიდებლობა და რუსეთის ტყვეობიდან დაბრუნებულ კირიონის სრულიად საქართველოს კათალიკოზად არჩევით არ აღადგინა უცხო ძალის მიერ დანგრეული ეკლესია, რომლის ეროვნულ ფრონტზე ბრძოლა“, საქართველოს ხელმეორედ დაპყრობისა და გასაბჭოების შემდეგ ახალი ძალითა და განსხვავებული ფორმით გაგრძელდაო.

საბჭოურ-კომუნისტური ხელისუფლების ანტიქართული პოლიტიკა და გრიგოლ ლორთქიფანიძის პროტესტანტული კოზიცია

პროფესიონალი რევოლუციონერი, დემოკრატიული სოციალიზმის იდეოლოგი და ქართველი პატრიოტი გრ. ლორთქიფანიძე მიესალმა 1917 წლის თებერვალ-მარტის დემოკრატიულ რევოლუციას, მაგრამ პროტესტით შეხვდა ოქტომბრის ბოლშევიკურ გადატრიალებას; მიიჩნია, რომ ლენინმა და მისმა თანამოაზრეებმა დაამახინჯეს მარქსის მოძღვრება, გადაუხვიეს ჭეშმარიტი სოციალიზმის გზიდან, უხეშად ჩაერივნენ საზოგადოებრივი განვითარების კანონზომიერ პროცესში და რუსეთის იმპერია ანარქიის მორევში, სამოქალაქო ომის ალში გახვიეს. 1918 წლის დამდეგს გრ. ლორთქიფანიძე რუსეთიდან საქართველოში დაბრუნდა და დამოუკიდებლობის დეკლარაციის გამოქვეყნებისთანავე ჩადგა ქართული ეროვნული სახელმწიფოს მშენებელთა რიგებში. დამფუძნებელმა კრებამ იგი დაამტკიცა საქართველოს მთავრობის თავმჯდომარის მოადგილედ. 1920 წელს დაინიშნა სამხედრო მინისტრად. ზოგჯერ განათლებისა და საგარეო საქმეთა მინისტრის მოვალეობასაც ასრულებდა.

გრ. ლორთქიფანიძე განსაკუთრებით დიდ ყურადღებას აქცევდა საქართველოს შეიარაღებული ძალების სრულყოფას, მისი ბრძოლისუნარიანობის ამაღლებას. მიაჩნდა, რომ სახალხო გვარდია და მუდმივი ჯარი წარმოადგენდა „განთავისუფლებული ერის ფარსა და ხმალს“, მაგრამ იმასაც აღნიშნავდა, რომ შეიარაღებული ძალების ორფორმიანობა არ ამართლებდა. აუცილებელი იყო მოხალისეთა გვარდიისა და მუდმივი ჯარის გაერთიანება, „ამ ორი ერთი მეორისაგან დამოუკიდებელი სამხედრო ორგანიზაციის ერთად შედუღება“.

გრ. ლორთქიფანიძის აზრით გამარჯვებული ეროვნული რევოლუციის უდიდეს მონაპოვარს წარმოადგენდა სახელმწიფო აპარატისა და სასამართლოს გაქართულება. სკოლისა და სწავლა-განათლების გაეროვნება კი, მისი განცხადებით, იყო „ქართული სულისა და აზრის ქაჯეთის ტყვეობიდან გამოხსნა, მისი ბუნებრივ გზაზე დადგომა და თავისუფალი ზრდა-განვითარება“. გრ. ლორ-

თქიფანიძეს მიაჩნდა, რომ საქართველოს დამოუკიდებლობის სამი წელი თავისი მნიშვნელობით ზოგიერთ საუკუნეს აჭარბებდა. ამ დროს ქართველმა ერმა კვლავ იწამა საკუთარი ძალა, აუწყა „მსოფლიოს, რომ არ მომკვდარა, კვლავ ღირსეულად გამოვიდა საკაცობრიო სცენაზე“. სუვერენულ საქართველოს დაბადება და წარმატება მოყვარემაც შეამჩნია და მტერმაც. მოყვარემ (დასავლეთ ევროპამ) იურიდიულად კი იცნო საქართველოს რესპუბლიკა, მაგრამ ვერ გაუწია მას რეალური სამხედრო-პოლიტიკური დახმარება. ამით ისარგებლა მტერმა (საბჭოურ-ბოლშევიკურმა რუსეთმა) და „ვერაგულად შემოესია საქართველოს“. ¹

საბჭოთა რუსეთი ერთხანს დაპყრობით ზრახვებს ნიღბავდა, სომხეთისა და აზერბაიჯანის მარიონეტულ რესპუბლიკებს ეფარებოდა. მაგრამ მალე მთელმა მსოფლიომ გაიგო, რომ საქართველოს რუსეთი ეომებოდა. იგი არ დასჯერდა სომხეთ-აზერბაიჯანიდან გახსნილ ფრონტებს და ჯარები შეტევაზე ჩრდილოეთიდანაც გადმოიყვანა. ბრძოლები გაჩაღდა აფხაზეთის საზღვარზე-მეხადირთან, აგარეთვე მამისონისა და როკის უღელტეხილებზე. გრ. ლორთქიფანიძე ხაზგასმით წერს, რომ ქართული ჯარი მუდგარ წინააღმდეგობას უწევდა რუსეთის გაცილებით მრავალრიცხოვან დივიზიებს. თბილისის რკალზე ერთი კვირის განმავლობაში მიმდინარე ბრძოლები ქართველთა გამარჯვებით დამთავრდა. მაგრამ საქართველოს დედაქალაქის მისადგომებთან რუსეთის ჯარს ახალი ნაწილები შემატა. მტრის უპირატესობა ორმაგი და სამმაგი გახდა. ამიტომ იყო, გრ. ლორთქიფანიძის აზრით, რომ სამხედრო საბჭომ გადაწყვიტა თბილისიდან ჯარის გაყვანა და ომის უფრო ხელსაყრელ პოზიციებზე გაგრძელება. ამის შემდეგ ბრძოლა მოხდა ოსიურთან, სადაც ქართული ჯარი შეება როკი-ჯავის გზით შემოსულ რუსულ არმიას. მოხერხდაო მამისონის უღელტეხილით გადმოსული რუსული დივიზიის მცირე ხნით ლოკალიზაცია, შემდეგ კი მცირე ბრძოლები მოხდაო შქმერის, ნიკორწმინდის და ხვანჭკარის მიდამოებში. დასავლეთ საქართველოს ოკუპაციის საქმეში გადამწყვეტი როლი შეასრულა აფხაზეთის გზით შემოსულმა რუსულმა ჯარმა, რომელიც აღმოსავლეთიდან უკან დახეულ ქართულ ლაშქარს ზურგში მოექცა. იქვე გრ. ლორთქიფანიძე წერს: „როდესაც საქართველოს მხედრობა გამაგრდა უკანასკნელ ფრონტზე, გურიასა და

ბათუმის ოლქში, საქართველოს თავს დაესხა მოსკოვის მოკავშირე ოსმალეთი და ამ გარემოებამ, რასაკვირველია უკვე გადასჭრა ომის ბედი. თუმცა არასამარცხენოთ, მაგრამ პატარა საქართველო მაინც დამარცხდა ორ ვეშაპთან ბრძოლაში.²

რუსეთ-საქართველოს ომის სულ ბოლო ეტაპზე, გრ. ლორთქიფანიძის განცხადებით, დაისვა კითხვა იმის შესახებ, თუ როგორი სახით დარჩენილიყო დამარცხებული საქართველო – ორად გახლეჩილი რუსეთსა და ოსმალეთს შორის, თუ ხელი შეგვეწყო კირთების ქვეშ, მაგრამ ე.წ. საბჭოთა საქართველოს ნაწილათ. არჩევანი, რასაკვირველია, უკანასკნელზე შეჩერდა.³

ასეთ სიტუაციაში დაიბადა მეომარი მხარეების (რუსეთ-საქართველოს) მოლაპარაკების იდეა. შეხვედრა შედგა ქუთაისში 1921 წლის 17-18 მაისს. ქუთაისის ამ კონფერენციის, მის მონაწილეთა პოზიციის და მოლაპარაკების შემდეგი გონებამახვილური, თანაც სწორი შეფასება დავგიტოვა სწორედ გრ. ლორთქიფანიძემ. მის თხზულებაში ვკითხულობთ: “ცნობილია, რომ რუსეთი როგორც ომის დროს ისე ოკუპაციის ხანაში მუდამ ცდილობდა ქვეყნისათვის ისე მოეჩვენებინა, თითქოს რუსეთი კი არ იპყრობს საქართველოს, არამედ, რუსეთის წითელი მხედრობა მხოლოდ დახმარებას უწევს ამბოხებულ ქართველ მუშებსა და გზლებსო”. ამ კონფერენციაზე რუსეთს წარმოადგენდა საქართველოს “რევკომი”, რომელიც ქართველი ბოლშევიკებისაგან შედგებოდა, მაგრამ გრ. ლორთქიფანიძის განცხადებით “ასეთი ფოკუსი ვერაფერს ცვლიდა და ვერც მაღავდა რუსეთის გაშმაგებულ იმპერიალისტურ სახეს. შეთანხმების არსი “იმაში მდგომარეობდა, რომ მართალია საქართველო მარცხდება ამ უსწორო ბრძოლაში, მაგრამ მას (კანონიერ ხელისუფლებას ა.ბ.) არ უნდა ოსმალეთს დარჩეს მისი ერთი ნაწილი ბათუმის ოლქის სახით და ამიტომ შლის რუსეთის საწინააღმდეგო ფრონტს, ებრძვის ოსმალეთს და ამ ბრძოლაში მას არამც თუ ხელი არ უნდა შეუშალოს რუსეთის მხედრობამ, არამედ დახმარებაც კი გაუწიოს ქართულ ჯარს ოსმალეთის წინააღმდეგ”. მაგრამ რუს-ქართველთა ერთობლივი ანტიქართული ბრძოლა არ შედგა. “აქაური რუსული ფრონტის სარდალი, გენერალი ჟლობა საჯაროდ აცხადებდა – ბოროტი ხმები ვრცელდება, თითქოს რუსები ოსმალებს ებრძვიან, ნამდვილად კი ეს ქართველებისა

და ოსმალეთის ომიაო და ეს სრული სიძარტლე იყო. მხოლოდ და მხოლოდ ქართველი მხედრობა ებრძოდა ოსმალთა ბრიგადებს და მხოლოდ მისი თავდადებული ბრძოლით იქნა განდევნილი საქართველოს მტერი ბათუმის ქუჩებიდან და სერებიდან”.⁴

მართლაც ფაქტია, რომ საბჭოთა რუსეთისა და ქემალისტური თურქეთის სამხედრო-პოლიტიკური კავშირი არც 1921 წლის მარტში დარღვეულა. ისინი ერთმანეთის ინტერესებს იცავდნენ და ყოფილი ბათუმის ოლქის ტერიტორიაზე მეგობრულად დაინაწილეს. (თუ ბათუმი და აჭარა საბჭოთა საქართველოს საზღვრებში დარჩა, ეს დემოკრატიული საქართველოს მთავრობის, მისი წარმომადგენლების გენერალ გიორგი მაზნიაშვილისა და გრიგოლ ლორთქიფანიძის დამსახურება იყო). გრ. ლორთქიფანიძის აზრით, მოსკოვის სრული ზნეობრივ-პოლიტიკური დაცემის “გამომზეურება მოხდა იმ ძირითადი ფაქტის ფონზე, რომ თურქული ისლამი და რუსული კომუნიზმი დამძობილდნენ, ევროპის კულტურას შეუტყეს და რადგან დასავლეთისაკენ გასაწევად ძალა არ შესწევდათ, ისინი ამ ევროპულ-ქრისტიანული კულტურის აზიაში წარმომადგენელთ, პატარა საქართველოს და სომხეთს ეკეთენენ, დააქციეს, დაიპყრეს და გაინაწილეს”.⁵

გრ. ლორთქიფანიძეს მიაჩნდა, რომ მარტო დარჩენილი პატარა საქართველო ამ უთანასწორო ომში დამარცხებისათვის იყო განწირული, მაგრამ ძლევამოსილი მტრის წინაშე ლაჩრულად ქედის მოხრას თავისუფლებისათვის თავდადებული ბრძოლა და ღირსეული დამარცხება სჯობდა. “დამარცხებით გათავებული სახელოვანი ბრძოლა არა თუ სჯობდა ნაძრახ ყმობას, არამედ სრულიად აუცილებელი იყო და არის ქართველი ხალხის ეროვნული სიცოცხლის და სახელმწიფოებრივი თავისუფლებისათვის და სწორედ ამ სამარადისო საქმეს ჩაუყარა მტკიცე საფუძველი ქართველი ხალხის უკანასკნელმა თავხედმა და ქედმაღალმა ბრძოლამ ყოველი მხრიდან მოზღვაებული მტრის წინააღმდეგ”.⁶

ფაქტია, რომ ქართველი ხალხი, პატრიოტულად განწყობილი საზოგადოება და კერძოდ გრ. ლორთქიფანიძე უიმედობასა და პესიმიზმში არ ჩავარდნლა. საბედისწერო 1921 წლის თებერვალ-მარტის შემდეგაც აგრძელებდა “თავხედურ” ბრძოლას რუსული

საოკუპაციო რეჟიმის წინააღმდეგ სახელმწიფოებრივი დაოუკიდებლობის აღდგენისათვის.

ცნობილია, რომ ლენინს ომის დამთავრებამდეც კი შესაძლებლად მიაჩნდა ნ. ჟორდანიასა და მისი მთავრობის ზოგიერთი წევრის დათმობაზე წაყვანა, მათთან კომპრომისული შეთანხმების გაფორმება. ბელადის სურვილის შესაბამისად საქართველოს კომპარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა 12 მარტს ასეთი დადგენილება მიიღო: საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული და სხვა პოლიტიკური პარტიები თუ ოფიციალურად აღიარებდნენ საბჭოების ხელისუფლებას, მათი წარმომადგენლები შეეყვანათ რევოლუციური კომიტეტის (სახკომსაბჭოს წინამორბედი ორგანო) შემადგენლობაში. ს. ქეთარაძემ პირადად შესთავაზა ნ. ჟორდანიას საქართველოში დარჩენა და კომუნისტებთან თანამშრომლობა. ქართველმა კომუნისტებმა კომპრომისული შეთანხმების საკითხი 18 მარტის ქუთაისის მოლაპარაკების დროსაც დააყენეს. “ქართულმა დელეგაციამ – იგონებდა მოგვიანებით გრ. ლოფრთქიფანიძე – დეკლარაციულად განაცხადა, რომ ის არის საქართველოს მთავრობის წარმომადგენელი და მას ახალი მთავრობის შედგენის შესახებ არაერთგვაროვანი მოლაპარაკება არ შეუძლია, რომ სადაც და რა პირობებშიც არ უნდა დარჩეს საქართველოს მთავრობა, ის ერთად ერთ კანონიერ ხელისუფლებად სთვლის თავს, სანამ ამის წინააღმდეგი არ იქნება ქართველი ხალხის თავისუფლად გამოთქმული ნებისყოფა.⁷ ესე იგი დემოკრატიული საქართველოს ხელისუფლება უცხოეთში გახიზვნის შემდეგაც შეინარჩუნებდა უფლებამოსილებას, საერთაშორისო სამართალზე დაყრდნობით გააგრძელებდა საქართველოს სუვერენიტეტის აღდგენისათვის ბრძოლას – ან მშვიდობიანი ფორმით, ან თოფზარბაზნების ენით. დამუშუდებელმა კრებამ და მთავრობამ უარი თქვა საბჭოურ-კომუნისტური ტოტალური რეჟიმის მარიონეტობაზე, საქართველოს ტერიტორია დატოვეს, საფრანგეთს შეაფარეს თავი და იქ მიიღეს საქართველოს ემიგრანტული ხელისუფლების სტატუსი.

კომუნისტებისაგან შექმნილი “რევოლუციური კომიტეტი” კი შინაპოლიტური ძალებისა და საერთაშორისო დემოკრატიის საყურადღებოდ აცხადებდა, რომ მან ნ. ჟორდანიას მთავრობას ხელისუფლება ჩამოართვა, მაგრამ ქართული სახელმწიფოებრიობის

გაუქმებას არ აპირებდა, საქართველოს დამოუკიდებლობას საბჭოური ფორმით ინარჩუნებდა. საქართველოს სოციალ-დემოკრატიამ ანგარიში გაუწია შექმნილ სიტუაციას და თავდაპირველად შინა და გარეშე ძალებს ის აუწყა, რომ რევკომის ამ დაპირების რეალიზაციის მოლოდინში სამხედრო და პოლიტიკური ზავის პოზიციაზე დგება. გრ. ლორთქიფანიძე წერს, რომ დაახლოვებით ასეთსავე თვალსაზრისზე დადგნენ საქართველო სოციალ-ფედერალისტური და სოციალისტ-რევოლუციური პარტიები. რაც შეეხება ეროვნულ-დემოკრატიულ პარტიას, მას მართალია, რაიმე საჯარო განცხადება არ გაუკეთებია, მაგრამ ისიც დროებითი ზავის მომხრეთა რიგებში ჩადგა, იმ მოტივით, რომ თუ კომუნისტები დაპირებას არ შეასრულებდნენ, ასეთი ტაქტიკა ხელს შეუწყობდა საბჭოთა რუსეთის დაპყრობითი პოლიტიკის და ქართველი კომუნისტების რენეგატული პოზიციის მხილებას.

საქართველოს სოციალ-დემოკრატიამ 1921 წლის 10 აპრილს წინადადება წამოაყენა, რომ საბჭოურ-კომუნისტური ხელისუფლებისა და საქართველოს მთავრობის სადაო საკითხები გადაჭრილიყო საერთაშორისო არბიტრაჟის მეშვეობით. ამას საქართველოს ყველა პოლიტიკურმა პარტიამ დაუჭირა მხარი. გრ. ლორთქიფანიძე გვაუწყებს, რომ “ამ საქმის შესახებ მოსკოვთან მოლაპარაკება კიდევ იკისრა სოციალისტურმა ინტერნაციონალმა, რამზეი მაკლონალდის სახით, მაგრამ რუსეთმა უარი განაცხადა ასეთ ყოველად სამართლიან წინადადებაზე და ამით ნიღაბი საბოლოოდ ჩამოიხადა და თავის ცინიკური პასუხის საფუძველად სხვათა შორის ისიც მოიყვანა, რომ კომუნისტები საბჭოთა სისტემის მომსახურენი ვართ და დემოკრატიულ რეფერენდუმში როგორ გამოგყვებოდითო” (გრ. ლორთქიფანიძე). კომუნისტები არც შინაქართული რეფერენდუმის ჩატარებაზე დათანხმდნენ, “ვინაიდან მოსკოვის იმპერიალისტებმა კარგად იცოდნენ, რომ ქართველი მუშებისა და გლეხების მასაში მათ არასდროს ჰქონიათ თანაგრძნობა”.⁸

დროებითი და პირობითი ზავის შეთავაზების მიუხედავად, რევკომი, სხვა და სხვა საბაბით, რეპრესიებს აგრძელებდა საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ძალთა წინააღმდეგ. მაგრამ “თითქმის შეიღირვა თვის განმავლობაში ეს პარტიები ქრისტიანულ პოლიტიკას აწარმოებდნენ, ე.ი. ბოროტ თავდასხმას ბრძოლით არ იგერი-

ებდნენ და მხოლოდ მაშინ, როდესაც ამოიწურა ყოველგვარი ილუზიები იმისა, რომ მოსკოვის ნაციონალისტურ-შოვინისტურ ტირანიასთან მშვიდობიანი საშუალებებით არ შეიძლება საქმის დაბოლოება, “მხოლოდ მაშინ საქართველოს სატანტოს პროლეტარი-ატმა 1921 წლის ოქტომბრის უკანასკნელ რიცხვებში, თავის დელეგაციის ხელით გადასცა საოკუპაციო ხელისუფლებას ისტორიული მემორანდუმი, სადაც გამოთქმული იყო მთელი ქართველი ერისა და მუშათა კლასის გულისნადები”. გრ. ლორთქიფანიძე იმასაც აღნიშნავს, რომ სამართლიანი პროტესტის საპასუხოდ, საბჭოურმა ხელისუფლებამ მუშათა დელეგაციას მეტეხის საპყრობილეში ამოაყოფინა თავი და ამით არსებითად დამთავრდაო ე.წ. პირობითი პოლიტიკური ზავი. “ქართველი ხალხი გამოვიდა პასიურობიდან და დაიწყო ბრძოლა ოკუპაციის წინააღმდეგ. ამ ბრძოლას არ ჰქონდა ომის განახლების ხასიათი, ეს იყო ბრძოლა პოლიტიკური, როგორც საერთაშორისო არენაზე, ისე შიგნით საქართველოშიც, მაგრამ ისეთი საშინელი ტერორისტული ხასიათი მიეცა რუსულ ოკუპაციას, რომ ქართველი ხალხი ნაწლობრივად და დროგამოშვებით იძულებული ხდება იარაღს მოკიდოს ხელი თავდაცვისათვის”. ასეთი ხალხური გამოსვლები მოხდა, გრ. ლორთქიფანიძის აზრით, ზემო სვანეთში, ლეჩხუმში, დუშეთსა და ზევსურეთში, აგრეთვე შეიარაღებული გამოსვლები კახეთში, ქართლში და სხვა ადგილებში”.⁹

გრ. ლორთქიფანიძე ხაზგასმით წერს, რომ რუსეთი არასდროს სჯერდებოდა გარეშე ქვეყნების დაპყრობას და მისი ხალხის ექსპლოატაციას. ვერ ურიგდებოდა ტუზემცების ეროვნულ თვითმყოფადობას. ვერც საბჭოთა რუსეთი შეურიგდა “რესპუბლიკების ეროვნულ განსხვავებას, მიზნად ისახავდა მათ დისკრიმინაციასა და რუსიფიკაციას”. ასეთმა პოლიტიკამ ქართველ კომუნისტთა ერთ ნაწილშიც კი გამოიწვია უკმაყოფილება და პროტესტი. გრ. ლორთქიფანიძის აზრით, ე.წ. “ნაციონალ უკლონიზმის” მიზეზი მრავალი იყო, მაგრამ “უმთავრესი კი იმაში მდგომარეობს, რომ ქართველი ხალხის ეროვნულ-პოლიტიკური შეგნება იმდენად ღრმა და ძლიერი იყო და არის, რომ მის გავლენას ვერავითარ შემთხვევაში ვერ გაექცეოდა ბოლშევიკურ მოღვაწეთა ის ჯგუფი, რომელსაც რამდენიმედ მაინც ჰქონდა კავშირი ქართველ ხალხთან”. ქართველ

ხალხს და კომუნისტთა მცირე ჯგუფს არ მოსწონდა საქართველოს ტერიტორიაზე ავტონომიური რესპუბლიკებისა და ოლქის ხელოვნური გამოჭრა. პროტესტით შეხვდა საქართველოს ძალდატანებით შეტანას ამიერკავკასიის ფედერაციულ რესპუბლიკაში. “ყველა ამ ე.წ. რესპუბლიკების შექმნა, მათი საქართველოს წინააღმდეგ დაპირისპირება და მისგან მაქსიმალურად გამოთიშვა, ძველი რუსიფიკატორული პოლიტიკის ახალ ფორმაში გაგრძელება”. გრ. ლორთქიფანიძის აზრით, ფაქტიურად გაუქმდა საქართველოს, სომხეთისა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკები. მათი ერთ ფედერაციაში “გაეთიანებით რუსეთმა არსებითად ახალი სახით აღადგინა ამიერკავკასიის სანამესტნიკო”.¹⁰

გრ. ლორთქიფანიძე იმასაც აღნიშნავს, რომ რუსეთის ცარიზმი, მისი მოხელეები მფარველად ევლინებოდნენ იმპერიის ბატონობის ქვეშ მოქცეული ისტორიული ერების ტერიტორიებზე მოსახლე მცირე ეროვნებებსა და ტომებს. “თავგამოდებით ზრუნავდნენ, მაგალითად, ოსებსა და აფხაზებზე, თქვენ წარმოიდგინეთ მეგრულ-ჭანურ-სვანურ კულტურებზეც. ყველასათვის ცხადი იყო, რომ რუსული კაციჭამია შოვინიზმს მართლა ის კი არ აინტერესებდა, რომ აფხაზური, ოსური, აჭარული და სხვათა ეროვნული მწერლობა და კულტურა შეექმნა. მისი სანუკვარი მიზანი იყო საქართველოს ეროვნულ-კულტურულ ოჯახში შინაგანი დაშლა, გახრწნა და აფორიაქება შეექმნა. რუსულ პოლიციასა და რუსულ სინოდს ისევე ეზიზღებოდა აფხაზობა და ოსობა, როგორც ქართველობა და თუ აფხაზურ და ოსურ სამწერლო კულტურის შექმნაზე “ზრუნავდა”, ეს რა თქმა უნდა, მხოლოდ დროებითი და პროვოკაციული ფანდი იყო საქართველოს კულტურის შესასუსტებლად და დასაქცევად, ეროვნული განთვისებისა და შუღლის ჩამოსაგდებად. და აი სწორედ ამ ასპარეზზე გაშალა თავის “ინტერნაციონალური” ფრთები რუსულმა კომუნისტურმა ოკუპაციამ, რომლის ხელში საქართველო გადაიქცა იმ სანთლად, რომელსაც ორივე თავიდან წაუკიდეს ცეცხლი”. ამ სანთლის ზემოდან წვის გამოხატულება იყო, გრ. ლორთქიფანიძის აზრით, საქართველოს ამიერკავკასიის ფედერაციაში ჩართვა, მისი სრული გათქვეფა და შემდეგ რუსეთის კავშირში ჩარიცხვა. ქართული სანთლის ქვემოდან წვა კი იმაში მდგომარეობდა, რომ აფხაზეთი დამოუკიდებელ

აფხაზურ, სინამდვილეში კი რუსულ რესპუბლიკად გამოაცხადეს და მხოლოდ შემდეგ დაუკავშირეს საქართველოს. “ამავე მიზნით, ხელოვნურად გამოჭრეს საქართველოს ცოცხალი სხეულიდან ოსეთის ავტონომიური ოლქი, რომელიც როკისა და მამისონის უღელტეხილებზე რუსული იმპერიალიზმის პოლიტიკურ და სტრატეგიულ დასაყრდნობად იქნა გამოზნული”.¹¹

“ერთი სიტყვით – დაასკვნის გრ. ლორთქიფანიძე – რუსეთის წითელი იმპერიალიზმი ყველგან და ყველგან საკვებით იმავე მიზანს ემსახურებოდა საქართველოსა და კავკასიაში, რომელსაც წინათ ატარებდა მონარქიული რუსეთი. იშვიათად მოიძებნება კაცობრიობის ისტორიაში ისეთი გამხოლოებული და არაპოპულარული ხელისუფლება, როგორიც იყო საოკუპაციო ხელისუფლება საქართველოში”.¹²

ანტიხალხურ ტერორისტულ რეჟიმს, ბუნებრივია ვერ ეგუებოდა ქართველი ერი, დაუმორჩილებლობის პოზიციაზე დადგა თითქმის მთელი ინტელიგენცია, სამღვდლოება, საბრძოლველად შეიმართნენ ანტიკომუნისტური პოლიტიკური პარტიები. დაიბადა საერთო ანტისაბჭოური აჯანყების იდეა, მისი რეალიზაციის მიზნით ჩამოყალიბდა “საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტი”, “სამხედრო ცენტრი”. ემიგრანტული მთავრობა მშვიდობიანი საშუალებებითაც ცდილობდა მიზნის მიღწევას, მაგრამ მან ვერ მაღწია საერთაშორისო კონფერენციებზე თავის დელეგაციის მიწვევას. საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა ამბროსი ხელაიამ კი გენუის კონფერენციას, ქართველი ერის სახელით, გაუგზავნა მემორანდუმი, რომელშიც მხილებული იყო კომუნისტური რეჟიმის აღვირაზნისილობა და გამოხატული პროტესტი მის წინააღმდეგ. “ოკუპანტები, მართალია, ლაშობენ - წერდა პატრიარქი - შინ და გარეთ ყველანი დაარწმუნონ, რომ მათ გაათავისუფლეს და გააბედნიერეს ქართველები, მაგრამ რამდენად ბედნიერად გრძნობს თავს ქართველი ერი, ყველაზე უკეთ ვუწყო მე, მისმა სულიერმა მამამ. თამამად და გაუზვიადებლად ვამბობ, ის ყოვლად შეუფერებელი ექსპერიმენტები, რომელსაც ამ ბოლო წლებში ახდენენ ქართველი ერის ზურგზე, აუცილებლად მიიყვანს მას ფიზიკურად გადაშენებისა და სულიერად გახრწნის კარამდე. ამ პირობებში ჩემს მწყემსმთავრულ მოვალეობად ვრაცხ კულტურული კაცობრიობის გასაგონად ეთქვა

და მოვითხოვო: 1) დაუყონებლივ გაყვანილი იქნეს საქართველოს საზღვრებიდან რუსეთის საოკუპაციო ჯარი, 2) საშუალება მიეცეს ქართველ ერს თვითონ სხვათა ძალდაუტანებლად და უკარანხოთ მოაწყოს თავის თავი, როგორც ეს მას უნდა, შეიმუშაოს ისეთი ფორმები სოციალ-პოლიტიკური ცხოვრებისა, როგორიც მის ფსიქიკას, სულისკვეთებას, ზნეჩვეულებას და ეროვნულ კულტურას შეესაბამება. სრული იმედი მაქვს, რომ მაღალ პატივცემული კონფერენცია, რომელსაც მიზნად დაუსახავს დაამყაროს ქვეყანაზე სამართლიანობა და თავისუფლება, არ უგულვებელყოფს პატარა საქართველოს ელემენტარულ მოთხოვნილებას და დაიხსნის მას ძალმომრეობისა და სამარცხვინო მონობის კლანჭებისაგან”.¹³ ამ “თავხედობისათვის” საბჭოურმა სასამართლომ 1924 წლის მარტში ამბროსი ხელაიას 8 წლის პატიმრობა მიუსაჯა.

ანალოგიური მოთხოვნა ლონდონის საერთაშორისო კონფერენციას გაუგზავნა საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტმა. მემორანდუმები ეგზავნებოდა “ერთა ღივასაც”.

სამწუხაროდ, საერთაშორისო ორგანიზაციათა რეზოლუციები ქართველი ხალხისადმი მხოლოდ თანაგრძნობას გამოხატავდნენ. რეალური დახმარება არ ჩანდა. ასეთ სიტუაციაში არაა გასაკვირი, რომ ანტისაბჭოთა აჯანყების იდეამ თანდათან მეტი მომხრე შეიძინა და იგი კიდევ დაიწყო 1924 წლის 28-29 აგვისტოს, მაგრამ მარცხით დამთავრდა. ბრძოლის მსვლელობაში და მომდევნო რეპრესიების დროს ათასამდე პატრიოტი დაიღუპა.

სამწლიანი სისხლიანი რეპრესიების პირობებში ანტიკომუნისტური პარტიების წევრთა საგრძნობ ნაწილში პესიმისტურმა განწყობილებამ იჩინა თავი. ზოგი პარტიების თვითლიკვიდაციაზე ალაპარაკდა, სხვებმა საჭიროდ მიიჩნიეს კომუნისტებთან მშვიდობიანი მოლაპარაკება, დათმობა და კომპრომისი. ადგილი ჰქონდა ბოლშევიკურ ზეწოლასაც. შეიქმნა, მაგალითად, სოციალ-დემოკრატიული პარტიის სალიკვიდაციო ბიურო, რომელშიც კომუნისტებთან ერთად შევიდნენ სოციალ-დემოკრატები არჩილ რუხაძე და სანდრო ფარნიევი. ისინი ამართლებდნენ თავიანთ პოზიციას. ცდილობდნენ კომუნისტებთან შეთანხმებაზე დაეყოლებინათ თანაპარტიელები და მათ შორის იაროსლავის ციხეში გამოკეტილი გრიგოლ ლორთქიფანიძე და მისი ამხანაგები. გრ. ლორთქიფანიძემ დაგმო

რუხადისა და ფარნიევის უპრინციპობა, მათი შემთანხმებლური ტაქტიკა, უარი თქვა თანაპარტიელთა წინადადების მიღებაზე.

გრ. ლორთქიფანიძის საპასუხო წერილი 1923 წლის 23 აგვისტოთა დათარიღებული. მის დასაწყისში ასეთი აზრია გატარებული: არ გქონდათ არაღეგუალური პარტიის რეფორმირების და ლიკვიდაციაზე მსჯელობის უფლება. დასაგმობია თქვენი თანამშრომლობა კომუნისტებთან, რომელნიც უმკაცრესი მონოპოლისტური რეჟიმის წარმომადგენლები არიან. თანაც ამ დროს, როცა დავა ჭეშმარიტად მარქსიზმსა და კომუნიზმს შორის თითქმის საბოლოოდ გადაწყდა პირველის სასარგებლოდ, თანაც არა მარტო საერთაშორისო მასშტაბით, არამედ კონკრეტულად საქართველოშიც. პატივცემულო არჩილ, სწორედ იმ დროს, როცა მახარაძე, მდივანი, ქავთარაძე, ცინცაძე, თოდრია, კალანდაძე და სხვა ნაციონალიზმისაკენ გადაიხარნენ, დაინახეს ის სიკეთე, რაც ეროვნულმა დამოუკიდებლობამ მოუტანა საქართველოს (და რაც რუსეთის კომპარტიამ წაართვა), თავს უფლებას ვაძლევ უფრო დაწერილებით განემარტო ვითარება და ავლნიშნო, რომ იდეოლოგიური დავა სოციალ-დემოკრატებსა და ბოლშევიკებს (იგივე კომუნისტებს) შორის, რუსეთის რევოლუციის მაგალითის მიხედვით, პირველის გამართლებით, ბრწყინვალე გამარჯვებით დამთავრდა. ბოლშევიკებმა, მართალია, სამხედრო-პოლიტიკურად გაიმარჯვეს მენშევიკებზე, მაგრამ გაიმარჯვეს იმ აზრით, რომ დახვრიტეს სოციალ-დემოკრატები, რომ მათი მეექვსე წელი დაყრდნობილია ჩეკაზე და საპყრობილებებზე და რაც უფრო დიდხანს გაგრძელდება ასეთი გამარჯვება, მით უფრო ცხადი გახდება ბოლშევიზმის იდეური დამარცხება.¹⁴

გრ. ლორთქიფანიძე დასავლეთ ევროპული მოდელის სოციალიზმის მიმდევარი იყო. იცავდა დემოკრატიული-ეროვნული სოციალიზმის იდეას, რომელმაც ფრთა შეისხა და წინსვლას ლაშობდა საქართველოს დამოუკიდებლობის წლებში. იგი გმობდა ლენინისა და მის თანამებრძოლთაგან შემუშავებული პერმანენტური რევოლუციის თეორიას, მიაჩნდა, რომ ბურჟუაზიული რევოლუციიდან დაუყოვნებლივ ვითომდა სოციალისტურ გადატრიალებაზე გადასვლამ დალუბა დემოკრატია და სახელი გაუტეხა სოციალური სამართლიანობის საერთო საკაცობრიო იდეას. გრ. ლორთქიფანიძის

აზრით, მარქსიზმსა და ლენინიზმს შორის თეორიული დავა არსებითად გადაიჭრა 1921 წელს. ლენინიზმს თვით ლენინმა გამოუტანა გამამტყუნებელი განაჩენი, როცა უარი თქვა კაპიტალიზმისა და კერძო საკუთრების საწინააღმდეგო შტურმზე და სამხედრო კომუნიზმიდან ნეპზე გადავიდა. როცა ლენინს შეახსენეს, რომ ეს მენშევიკური თეორიისა და ტაქტიკის აღიარებაა, მან განაცხადა, რომ მენშევიკებს ციხეში ჩავსვამთ და მათ პოზიციაზე დავდგებითო. მიუხედავად ამისა, აღნიშნავს გრ. ლორთქიფანიძე, კომუნისტები მაინც გაჰყვირიან თავიანთი პრინციპების გამარჯვებაზე. სინამდვილეში კი გამართლდა რევოლუციის ხასიათის შესახებ სოციალ-დემოკრატიული ხედვა. სოციალიზმის ბოლშევიკური ექსპერიმენტის შედეგი, გრ. ლორთქიფანიძის აზრით, შეიძლება ყოფილიყო მხოლოდ უმკაცრესი პოლიტიკური რეაქცია, ყოველგვარი თავისუფლების მოსპობა. ახლა უკვე ნათელია, ყველა ხედავს, რომ რუსეთში არის არა მუშათა კლასისა და გლეხობის დიქტატურა, არამედ ბოლშევიკური პარტიის, მისი ხემძღვანელი ბირთვის დიქტატურა; საბჭოები, ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტი, სოციალისტური სახალხო კომისარიატი — ყველა ეს მხოლოდ კომპარტიის პოლიტბიუროს მუშა ორგანოებია. ასე იქნება ძალიან დიდხანს, ბოლშევიკების ვარაუდით აშენებამდე კომუნიზმისა, რომელიც არსებითად უტოპიური თეორიაა. რუსეთის კომპარტია არის და კვლავაც იქნება არა პარტია, არამედ ფაქტიურად მონოპოლიური მმართველი ჯგუფი. არსებითად იგი გაბატონებული წოდებაა და უკვე თავგამოდებით იცავს თავის ვიწრო ინტერესებს. არა მგონია საღად მოაზროვნე ადამიანმა ბოლშევიკები გაამართლოს მხოლოდ იმის გამო, რომ მათ გაიმარჯვეს, ხელთ იგდეს მმართველობის სადავეები, რომ რევოლუციური სტიქია მათ წისკვილზე ასხამს წყალს, რომ რაც მოხდა აუცილებელი იყო და სამართლიანი. ფაქტების ასეთი გაფეტიშების პირობებში აღარ შეგვიძლია ვიმსჯელოთ განვითარების სწორ გზაზე, გავაკრიტიკოთ დაშვებული შეცდომები, დამღუპველი სტრატეგია და ტაქტიკა. ვრ. ლორთქიფანიძეს მიაჩნდა, რომ სოციალ-დემოკრატიის წინასწარ ხედვა სწორი აღმოჩნდა, მაგრამ ბოლშევიზმის გაკოტრებას არ ვხეიძობთ, პილატესავით ხელს არ ვიბანთ. გვინდა სხვათა მიერ დაშვებული შეც-

ღომები გამოვასწოროთ, ქვეყანა განვითარების სწორ გზაზე დავაყენოთ.¹⁵

ამის შემდეგ გრ. ლორთქიფანიძე საპასუხო წერილში ლაპარაკობს ბოლშევიკური რუსეთის პოლიტიკაზე საქართველოს მიმართ, გმობს კომუნისტურ სამოსელში გახვეულ ახალი ფორმაციის რუსულ იმპერიალიზმს. როცა ბოლშევიკები ამხედრდნენ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის წინააღმდეგ, საჯაროდ აცხადებდნენ, რომ არ ვაპირებთ საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის გაუქმებას. ინტერვენციის მიზანია დავამყაროთ საქართველოში საბჭოების ხელისუფლება, დავდოთ მასთან კაპიტალისტური გარემოცვის საწინააღმდეგო კავშირი. ჩვენ მაშინვე ვამბობდით, წერს გრ. ლორთქიფანიძე, რომ ბოლშევიკთა მიზანი ერთიანი და განუყოფელი რუსეთის აღდგენაა და მალე ეს ყველამ დაინახა. რუსი ბოლშევიკების გაიმპერალიზტებას არც ქართველი ბოლშევიკები ელოდნენ. მათ ნაწილს გულწრფელად სურდა საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის შენარჩუნება საბჭოური ფორმით. დასაშვებად მიაჩნდა მხოლოდ საერთაშორისო სახელმწიფოებრივი კავშირი რუსეთთან. ასე ფიქრობდნენ და ლაპარაკობდნენ არა მართო მახარაძე, ქავთარაძე და სვანიძე, არამედ ორახელაშვილი, ელიავა და ენუქიძეც კი, მაგრამ ამ სფეროში ისინი იჩენდნენ გულუბრყვოლობას და უტოპიას.¹⁶

გრ. ლორთქიფანიძეს მიაჩნდა, რომ საბჭოური ხელისუფლების სახით დაიბადა ანტითავადაზნაურული, გლეხურ-კომუნისტური რუსეთი. სამწლიანი სამოქალაქო ომის შემდეგ რუსეთის ნაციონალური აღორძინება მოხერხდა მხოლოდ კომუნისტური ხელისუფლებისა და ნების სახით. მიმდინარე ეტაპზე კომუნიზმი არის დამცავი ფარი რუსეთისა, მისი ნაციონალურ-სახელმწიფოებრივი აღორძინებისა. სამოქალაქო ომის დროს რუსეთი შესუსტდა. ვეროპულმა ძალებმა იგი აღმოსავლეთისკენ გადაისროლეს, ჩააყენეს პეტრე ღიდის წინარე ეპოქის ჩარჩოებში. დამბუნებულ რუსეთს არ შეუძლია რევანში აიღოს დასავლეთში, იძვრის აღმოსავლეთისაკენ. ამ მიმართულებით აერთიანებს იმპერიას და ხელყოფს საქართველოსაც. ბატონო არჩილ და სხვებო, გულუბრყვილოა თქვენი თეზისების ის მუხლი, რომელშიც ნათქვამია, რომ საქართველოს წითელი არმიის ჩამოყალიბებისა და საბჭოთა ხელისუფლე-

ბის საბოლოო განმტკიცების შემდეგ, რუსეთის ჯარი გაყვანილი იქნება საქართველოდან და ეს დრო მოახლოვებულია. არა ძვირფასებო, ეს წარსულის მუზიკაა. ნუთუ არ გახსოვთ რა ბრძანა ს. ორჯონიკიძემ თბილისის კონფერენციაზე – ისეთ მცირე ერს, როგორიც ქართველი ერია, არ შეიძლება ჰქონდეს დამოუკიდებელი სახელმწიფო, მას იმის უნარიც კი არ აქვსო, რომ შექმნას სუროგატიც კი ნაციონალურ-სახელმწიფოებრივი ორგანიზაციისა. რუსეთის კომუნისტთა იდეოლოგიის მიხედვით, ფინეთის, ესტონეთის, ლიტვის და სხვათა დამოუკიდებლობაც დროებითი გაუგებრობაა. თუ თქვენ ფიქრობთ, რომ ასეთი იდეოლოგიის პარტიის ხელში საქართველო დამოუკიდებლობას შეინარჩუნებს, ძალიან ცდებით. თვით ტროცკიმაც კი აღიარა, რომ რუსეთმა მოახდინა საქართველოს ოკუპაცია და ძალდატანებითი გასაბჭოება. თქვენ კი ჩქმალავთ ამ ფაქტს და უარყოფთ რუსეთის მიერ საქართველოს ჩაგვრას და ქართველი ხალხის რუსიფიკაციის მცდელობას. ნუთუ არ გესმით, რომ საბჭოთა კავშირი ცენტრალიზებული სახელმწიფოა, რესპუბლიკები და ავტონომიები ფიქციაა”.¹⁷

გრ. ლორთქიფანიძე იქვე იყენებს შედარებით ისტორიულ მეთოდს და წერს, რომ ინგლისი თავის მაღალგანვითარებული ეკონომიკითა და კულტურით დომინანტობს თავის კოლონიებში, აქვს გარკვეული მიზიდულობის ძალა. მას არ სჭირდება კოლონიური ხალხების კასტრირება, გაინგლისელება. შეუძლია მიანიჭოს კოლონიებს ავტონომია. რუსეთს ასეთი მიზიდულობის ძალა არ გააჩნია. იგი თავის კოლონიებს მაღალი საბაჟო ტარიფისა და პროტექციონიზმის კედლით იქვემდებარებს. არ შეუძლია არ შელახოს კეთილდღეობა აგრარული ამიერკავკასიის ხალხებისა, რათა ამით ასაზრდოვოს რუსეთის სუსტი მრეწველობა. რუსეთს არ არქვს ომის შესაძლებლობა, რომ კოლონიები თავის ეკონომიკითა და კულტურით დაიქვემდებაროს, ამიტომ თავის მოხელეებს გზავნის იქ, ეწვეა რუსიფიკაციის პოლიტიკას. ამას აკეთებდა ძველი რუსეთი. ამას დაჩქარებული ტემპით აგრძელებს საბჭოთა რუსეთი. ძველ გუბერნიებსა და ოლქებს რესპუბლიკები დაარქვეს. საბჭოური, იგივე რუსული ხელისუფლება ემსახურება რუსეთის ნაციონალურ-სახელმწიფოებრივ ინტერესებს იმ მეთოდებითა და საშუალებებით, რაც თანამედროვე ეტაპზე შეუძლია. ეს კოლონიური-ნაცი-

ონალური პოლიტიკა საკმაოდ გონებაბაზვილურად დაახასიათა ერთმა ბურიატმა გლეხმა, რომელმაც რუს მოხელეს განუცხადა: რესპუბლიკა ჩვენია, ხელისუფლება თქვენი, მიწა ჩვენია, პური თქვენი, ძროხა ჩვენია, რძე თქვენი, ქათამი ჩვენია, კვერცხი თქვენი, მადლობა ამხანაგებო. უვიც ბურიატ გლეხს საბჭოთა ხელისუფლებისადმი ერთულებამ ათქმევინა ეს სიტყვები. ჩვენ მადლობას არ ვამბობთ, მაგრამ მიგვაჩნია, რომ ბურიატისებული უნებლიე დახასიათება ზუსტად ასახავს საქართველოს სინამდვილესაც. ფ. მაზარაძემაც აღიარა, რომ საქართველომ არსებითად დაკარგა დამოუკიდებლობა, თუმცა მას შერჩა მომავლის რწმენა. ჩვენ კი სამომავლო იმედიც აღარ გვასულდგმულებს, რადგან კომუნისტების სიტყვა და საქმე თავიდანვე დაშორდა ერთმანეთს. ბოლშევიკებმა ადრევე გამოაცხადეს და აღიარეს ერთა თვითგამორკვევის უფლება სახელმწიფოებრივ დამოუკიდებლობამდეც კი. შემდეგ, მართალია, მათ დაიწყეს თვითგამორკვეულთა დამორჩილება, მაგრამ სიტყვით ჯვაროსნული ომი გამოუცხადეს ცარიზმის კოლონიურ-რუსიფიკატორულ პოლიტიკას. აღიარეს, რომ მეფის რუსეთმა უკიდურესად შეავიწროვა იმპერიის საზღვრებში მოქცეული ერები. ჩრდილო კავკასიელი ხალხები უნაყოფო მთებში შერეკა. ოსები მიუსია ქართველებს. ამას არ დასჯერდა, საქართველოს მიწის ფონდის ნახევარზე მეტი სახელმწიფო ხაზინის საკუთრებად გადააქცია. თითქმის მთლიანად მიითვისა შავიზღვისპირეთი. ცარიზმი საქართველოში ასახლებდა რუსებს, გერმანელებს, ბალტიისპირელებს, სომხებს, ბერძნებს, რათა კიდევ უფრო შეევიწროვებინა დაუმორჩილებელი ქართველი ერი. მოხდა რევოლუცია და დაჩაგრულ ერებს იმედი გაუჩნდათ, მაგრამ ამაოდ. გასაბჭოების შემდეგ საქართველოში რუსეთის კოლონიური პოლიტიკა ახალი ფორმით გრძელდება. საქართველოს ტერიტორიის მეოთხედი სხვას გადაეცა. აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის ავტონომიები რუსიფიკაციის პლაცდარმად გადაიქცა. ყოველივე ამის გამო თქვენს პოზიციას ვერ გავიზიარებ. ბოლშევიზმის წინააღმდეგ, რომ ბრძოლა შეწყვიტეთ, ამის მიზეზი ალბათ ისაა, რომ გადაიღალეთ, გამარჯვების იმედი დაკარგეთ. სურვილი გაქვთ კომუნისტებთან თანამშრომლობით რამდენადმე შეუწყოთ ხელი საქართველოს ეკონომიკის, ქართული კულტურის განვითარებას. მაგრამ ეს უნდა თქვათ პირდაპირ, პატიოსნად და

“გამარჯვებულ დათვს არ უნდა დაუძახოთ პაპაშა”. არავითარ შემთხვევაში არ უნდა გაამართლოთ ბოლშევიკთა თეორია და პრაქტიკა.

თქვენი გაუმართლებელი ქმედების საფუძველი, განაგრძობს გრ. ლორთქიფანიძე, ისაა, რომ დამოუკიდებელმა საქართველომ წააგო 1921 წლის ომი. ანტიბოლშევიკურმა პარტიებმა მარცხი განიცადეს მომდევნო იდეურ-პოლიტიკურ ბრძოლებშიც. მაგრამ ამაში არაფერი იყო სამარცხვინო და დამამცირებელი არც ქართველი ხალხისა და არც მისი პოლიტიკური პარტიებისათვის. თქვენ კი სამარცხვინო გარიგება წამოიწყეთ კომუნისტებთან და ჩვენც წინადადებას გვაძლევთ დავემორჩილოთ და შევეურიგდეთ საბჭოურ-კომუნისტურ ხელისუფლებას. ამაზე ვერ დაგეთანხმებით. უნდა გახსოვდეთ, რომ გარკვეული პირობით, ორმხრივი დათმობის საფუძველზე კომუნისტებთან შეთანხმება არაერთხელ ვცადეთ, მაგრამ ამაოდ; ისინი მოითხოვენ უსიტყვო მორჩილებას. ბოლშევიზმის სახით თავი აიშვა ანტიქართულმა ნაციონალიზმმა და სოციალ-დემოკრატებს ეროვნული პოზიციის დაკავების გამო მიაკერეს ნაციონალისტის, კონტრევოლუციონერის და მოღალატის იარაღი. რუსეთის კომპარტიამ და ლენინის მიერ შეკონფიწებულმა კომინტერნმა დიდი ვნება მიაყენეს არა მარტო მცირე ერებს, არამედ საერთაშორისო გამათავისუფლებელი მოძრაობასაც. დაშვებული შეცდომები და ბოროტება უნდა გამოსწორდეს. მაგრამ ეს არ ხერხდება კომპრომისული შეთანხმების გზით. ამიტომ ბრძოლა უნდა გავაგრძელოთ. თქვენც უნდა დაგმოთ საკუთარი უპრინციპობა, უარი უნდა ეთქვათ კომუნისტებთან უპირობო მორჩილება-შეთანხმებაზე. მოგიწოდებთ კვლავ ჩადგეთ სოციალური სამართლიანობისა და ქართველი ხალხის ეროვნული თავისუფლების სამახურში.¹⁸

საბჭოურ-კომუნისტურ იმპერიაში ლენინის გარდაცვალებისთანავე დაისვა მისი მემკვიდრის შერჩევის საკითხი. საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის ბიურომ 1924 წლის 28 იანვარს განიხილა მოსკოვიდან გამოგზავნილი საიდუმლო წერილი საკითხზე – ვის უნდა ეხელმძღვანელა საბჭოურ-კომუნისტური სახელმწიფოსათვის – ტრიუმფირატს (ი. სტალინი, გ. ზინოვიევი, ლ. კამენევი) თუ ლ. ტროცკის. ფ. მახარაძის აზრით, ლენინის საქმე უნდა გაეგრძელებინა მის ერთგულ მოწაფეებს,

ხელმძღვანელ კოლექტივს, რომელშიც შევიდოდა ტროცკი და დასახელებული სამეული. ბიუროს უმრავლესობამ მიიჩნია, რომ ლენინის ადგილი უნდა დაეკავებინა ლ. ტროცკის და ამიტომ საჭიროდ ჩათვალა მისი ავტორიტეტის ამაღლება და ამ მიზნით ტროცკის თეორიულ-პრაქტიკული გააქტიურება. ტროცკიმ გაითვალისწინა ქართველ მომხრეთ რჩევა, 1924 წლის ოქტომბერში გამოაქვეყნა ბროშურა — “ოქტომბრის გაკვეთილები”, რომელშიც კიბილი გაჰყრა თავის მთავარ ოპონენტს ი. სტალინს. ამით დაიწყო შინაპარტიული ბრძოლა. ი. სტალინმა დაწერა ნაშრომი — “ლენინიზმის საკითხები”, მასში განსაკუთრებული გულისყურით ჩამოაყალიბა ერთ ქვეყანაში (კერძოდ რუსეთში) სოციალიზმის აშენების თეორია, რითაც დაუპირისპირდა ტროცკის და “ახალ ოპოზიციას” (ზინოვიევი, კამენევი და სხვა). ი. სტალინმა უმრავლესობა მოიპოვა კომპარტიის ცენტრალურ კომიტეტში. ამ უმრავლესობის წინააღმდეგ თეორიულ ბრძოლაში საერთო ენა გამონახა ტროცკიმ და ახალმა ოპოზიციამ. საქართველოს კომპარტიის ლიდერთაგან ანტისტალინური პოზიცია დაიკავეს ბ. მდივანმა, კ. ცინცაძემ, ლ. დუმბაძემ, მ. ოკუჯაევამ და სხვა. ტროცკის ბანაკში გადასვლა მათ იმით გაამართლეს, რომ ტროცკი მხარს უჭერდა ქართველ ნაციონალ უკლონისტებს. ზედმეტად მიაჩნდა ამიერკავკასიის ფედერაციის არსებობა. ლ. ტროცკი და მისი ქართველი მიმდევრები უარყოფდნენ ერთ ქვეყანაში (კერძოდ ჩამორჩენილ რუსეთში) სოციალიზმის აშენების სტალინურ იდეას, მას მარქსიზმის გაუმართლებელ რევიზიად აცხადებდნენ.

მაგრამ რუსეთის კომპარტიის ზედაფენის სტალინურ უმრავლესობას საიმედო საყრდენი გააჩნდა ცენტრშიც და პერიფერიებშიც. რაც მთავარია მის კონტროლქვეშ იყო სახელმწიფოს დამსჯელი ორგანოები. 1928 წელს სტალინურმა უმრავლესობამ შესძლო ტროცკისტულ-ზინოვიური ოპოზიციის განადგურება. მომდევნო ორ წელიწადს კი ბოლო მოუღო ბუხარინის მემარჯვენე დაჯგუფებასაც.¹⁹

კომპარტიის რიგებში მიმდინარე იდეურ-ორგანიზაციული ბრძოლა და ამკარა ანტიკომუნისტურ მიმდინარეობათა წინააღმდეგ გამოყენებული ტერორისტული რეპრესიები გარკვეულ გავლენას ახდენდა ქართული სოციალ-დემოკრატიისა და სხვა პარტიების,

თუ მათი ნაშთების პოზიციაზე, სტრატეგიასა და ტაქტიკაზე. აჯანყების იდეა კარგა ხნით მიეცა დავიწყებას. მშვიდობიანი ოპოზიციური საქმიანობა გრძელდებოდა. საბჭოურ-კომუნისტური ხელისუფლების მცირე დათმობაზე წაყვანაც კი მნიშვნელოვან მოვლენად აღიქმებოდა. შეიცვალა გრ. ლორთქიფანიძის პოზიცია და ტაქტიკა, ურთიერთობის ფორმა კომპარტიის ლიდერებთან. სუზდალის საპრობოლეში გამომწვევდელმა ანტიკომუნისტებმა გრ. ლორთქიფანიძის მეთაურობით შეიმუშავეს კრიტიკული წერილი (იგი უთარიღოა, შედგენილი უნდა იყოს 1925-1926 წლებში), რომელიც ოთხი მუშის – კ. გაგუა, ზ. გურული, ა. დგებუაძე, ვ. ჯიბლაძე – ხელმოწერით გაეგზავნა სსრ კავშირის ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის თავმჯდომარეს მიხეილ კალინინს. ამჯერად ჩვენი განხილვის საგანია მისი მეოთხე პარაგრაფი – “საქართველოს დაპყრობა და განაწილება”, აგრეთვე მეხუთე – “საქართველო საბჭოთა რუსეთის უღელქვეშ”.

გრ. ლორთქიფანიძე და წერილის სხვა ავტორები აღნიშნავენ, რომ რუსეთ-საქართველოს 1920 წ. 7 მაისის ზავისა და სამშვიდობო ხელშეკრულების დადების შემდეგ გაჩნდა ორ ქვეყანას (სახელმწიფოს) შორის ნორმალური ურთიერთობის დამყარების პირველი იმედი. საქართველოს ოკუპაციისა და ძალდატანებით გასაბჭოების შემდეგაც არ იყო გამორიცხული რუსი და ქართველი ხალხის ნორმალური ურთიერთობა. მაგრამ 1921 წ. 10 აპრილს და მომდევნო თვეებში შემოთავაზებული კომპრომისული წინადადებები საბჭოთა რუსეთმა უარყო და რეპრესიები გაამძიერა. საბჭოთა ლიდერებისაგან საქართველოს საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ძალებისადმი წაყენებული ბრალდება იყო ის, რომ ჩვენ გავბედეთ საბჭოური წითელი არმიისათვის წინააღმდეგობის გაწევა, შემდეგ კი დაუმორჩილებლობა და ოპოზიციური საქმიანობა. მართლაც “უკანასკნელ შესაძლებლობამდე ვიბრძოლეთ დამოუკიდებლობისა და თავისუფლების დასაცავად. ამის საფუძველი და უფლება გვქონდა, რადგან მაღალფარდოვანი სიტყვიერი დაპირებების მიუხედავად, თქვენ ფაქტიურად მოგქონდათ სამოქალაქო ომი, ძალმომრეობა, ნაციონალური ჩაგვრა, სრული პოლიტიკური უუფლებობა და მონობა”. ამან ქართველი კომუნისტების უკმაყოფილებაც კი გამოიწვია. გაჩნდა “ნაციონალურ-უკლონისტური” მიმდინარეობა, რო-

მელმაც ხმა აღიმალა საბჭოთა საქართველოს ყველა სუვერენული უფლებების მოსაზრებისა და მისი ამიერკავკასიის ფედერაციაში ძალდატანებით შეყვანის წინააღმდეგ. საბჭოთა რუსეთმა ასეთი ოპოზიციისათვის “საქართველოდან პარტიული და საბჭოური დაწესებულებები გარეკა”. ე.ი. საქართველოში თქვენ მოგიხდათ უკვე “ანტიკომუნისტური გადატრიალების” მოხდენა. გამოჩნდა შემზარავი სიშიშველე რუსული იმპერიალიზმისა. ამგვარად, საბჭოთა რუსეთმა იმოქმედა არა მარტო ხალხის და კერძოდ მუშათა კლასის წინააღმდეგ, არამედ თვით საქართველოს კომპარტიის სურვილისა და აზრის წინააღმდეგ. თქვენ განაადგურეთ ის მოჩვენებითი დამოუკიდებლობაც კი, რაც საქართველოს თითქოს შერჩა ოკუპაციის შემდეგ.²⁰

წერილის ავტორები საბჭოეთის “სტაროსტას” იმასაც შეახსენებენ, რომ 1923 წლის სექტემბერში მოსკოვის კარნახით საქართველოს სოციალ-დემოკრატია დაშლილად გამოცხადდა. 1924 წლის აგვისტო-სექტემბრის აჯანყებამდე საბჭოთა რუსეთს ერთხელ კიდევ მიეცა წინადადება მონაწილეობა მიეღო სოცინტერნისა და კომინტერნის შერეული კომისიის მუშაობაში. მაგრამ ამაოდ. მალე ამის შემდეგ მოვითხოვეთ საბჭოური კონსტიტუციის საფუძველზე საქართველოში გამართულიყო რეფერენდუმი (საყოველთაო სახალხო გამოკითხვა) და თუ თქვენ ხმას მოგცემდათ ამომრჩეველთა ერთი მესამედი მაინც, სოციალ-დემოკრატია უარს იტყოდა რუსეთის წინააღმდეგ საერთაშორისო მასშტაბის ბრძოლაზე. ხოლო თუ თქვენ არ ამოგივიდოდათ ხმების მესამედიც კი, საქართველოდან უნდა გაგეყვანათ საოკუპაციო ჯარი, რის შემდეგ უნდა შეკრებილიყო თავისუფლად არჩეული საბჭოების ყრილობა, რომელიც განსაზღვრავდა საქართველოს განვითარების გზას. მაგრამ თქვენ ამ წინადადებებს გამარჯვებულის პოზით უპასუხეთ, რომ უკვე საქართველოში ბინადრობთ. მაღლობა ღმერთს ჩეკა გყავთ და სხვა. ყველასათვის ცხადი გახდა, რომ “საბჭოთა იმპერიაში ღიმილის მომგვრელია ლაპარაკი არა თუ ერების დამოუკიდებლობაზე, არამედ უბრალო ავტონომიაზეც კი. ვინაიდან შეუძლებელია ნაციონალური ავტონომია იქ სადაც თავისუფლების ნასახივ არაა და მეფობს სრული მონობა. ამ მონათა სათავეში სდგას ცენტრალისტურ-ოლიგარქიული დიქტატურა, ხოლო ქვევით ქვეყანას თვითნებ-

ბურად მართავს ახლად შექმნილი პრივილეგიური წოდება ბოლშე-
ვიკური კასტის სახით. ყველაფერი ეს ასეა, მაგრამ ეს დიქტატუ-
რაც რომ არაა ერთნაირი ყველა ერისათვის, რომ ის არა თუ ობი-
ექტურად, არამედ შეგნებულადაც სწორედ რუსული და ნაციონა-
ლისტური რომ არის, ამის უარყოფაც ხომ შეუძლებელია. ეს მე-
ტის მეტად გამჭირვალედ მოჩანს საქართველოში და მთელ ამიერ-
კავკასიაში”.²¹ ჩვენ არ გვაქვს ინფორმაცია მოახდინა თუ არა კა-
ლინინმა რაიმე რეაგირება თავის ძველი ნაცნობი მუშების ზემოთ
გარჩეულ წერილზე.

1929 წელს გრ. ლორთქიფანიძემ წერილი გაუგზავნა სა-
ქართველოს კომპარტიის ცკ-ის მდივანს ლევან ლოლობერიძეს.
პირველყოვლისა აუწყა, ისეთ შეცდომებზე (ზოგი დანაშაულებრივი
ხასიათისაა) მიგითითებთო, რომელთა გამოსწორება “არ ეწინააღ-
მდეგებოდა საბჭოთა სისტემას და კომუნისტური პარტიის საჯა-
როდ გამოთქმულ პრინციპებს. წერილში ყურადღებაა გამახვილე-
ბული ეროვნულ და აგრარულ საკითხებზე. ავტორი სხვა კონტექ-
სტში კვლავ იმეორებს, რომ საქართველოს სანთელს ორივე მხრი-
დან უკიდია ცეცხლი, ზვიდან ჩვენს ქვეყანას და ხალხს ზაქფედე-
რაციის ალი სწვავს, ხოლო ქვემოდან ეროვნულ უმცირესობათა
საკითხის ანტიქართული გადაჭრა. ამიერკავკასიის ფედერაციული
დაწესებულებანი “პირწმინდათ რუსული არიან”. ქართულ ენას სა-
ხელმწიფო ენის უფლება წმინდა ქართულ რაიონებშიც კი არ აქვს
შერჩენილი, ავტონომიებში კი ქართული სრულიად დისკრიმინირე-
ბულია, იქ მთლიანად რუსულიაო გაბატონებული. წერილში ის
აზრია გატარებული, რომ ეროვნული საკითხის გადაჭრის ერთერ-
თი წინაპირობა იყო ამიერკავკასიის ფედერაციის გაუქმება, საქარ-
თველოს უშუალოდ შესვლა სსრ კავშირში და მის სუვერენულ
უფლებათა გაფართოება. იქვე გრ. ლორთქიფანიძე გმობს აგრარუ-
ლი საკითხის გადაჭრის საბჭოურ-კომუნისტურ ვარიანტს, დანაშა-
ულის ტოლფას შეცდომათ მიაჩნია მიწაზე კერძო საკუთრების გა-
უქმება. გლეხი წუწუნებს – წინათ ორი ქცევა მიწა მქონდა, ახლა
ფაქტიურად ისიც წართმეული მაქვს. არ შემიძლია მიწის გაქირა-
ვება, დაგიარავება, გაყიდვა. მიწის ნაკვეთის გადაცვლაც კი შეუძ-
ლებელი ხდებაო. წერილის ავტორი უმატებს, რომ გლეხს წარ-
თმეული აქვს მეურნეობის გაფართოება-გაუმჯობესების სტიმული.

უშუალო მწარმოებელ გლეხს მიწა სრულ საკუთრებაში თუ არა მუდმივ მფლობელობაში მაინც უნდა ჰქონდეს, მას თავის ნაკვეთის დაგირავება-გაყიდვის უფლება უნდა მიეცეს, ამ გზით აღსდგებოდეს გლეხის სამეურნეო თაოსნობა. გრ. ლორთქიფანიძე ვერ ზღუდავს შიგა პროტესტანტულ განწყობილებას და ბოლოს წერს: “უღაო ფაქტად უნდა ჩაითვალოს ის, რომ არც საერთოდ ისტორიამ და არც საბჭოთა კავშირის ისტორიამ არ იცის მეორე ისეთი კუთხე, სადაც პოლიტიკურ რეპრესიებს ისე უსაზღვრედ გაეშალოს ფრთები, როგორც ამას ადგილი ჰქონდა და აქვს საქართველოში. თუ ხელისუფლებას სურს ხელი შეუწყოს ამ საშინლად დამძიმებული ატმოსფეროს გაფანტვას, მან პირველყოვლისა საერთო და სრული პოლიტიკურ-ეროვნული ამნისტია უნდა გამოაცხადოს”. 22

საქართველოს კომპარტიის ცკ-ის მდივნებს და სასკომსაბჭოს თავმჯდომარეებს ასეთი საკითხების გადაწყვეტა, რა თქმა უნდა, არ შეეძლოთ. საბჭოურ-კომუნისტური ფედერაცია თავიდანვე ფიქტია იყო, ყველაფერი მოსკოვის ბრძანებით და ნებართვით კეთდებოდა. დრო გადიოდა და ი. სტალინის ერთპიროვნული ხელისუფლება თანდათან ძლიერდებოდა. იგი პარტიის ბელადი და უნიტარული სახელმწიფოს ყოვლის შემძლე დიქტატორი გახდა. ი. სტალინს ეხერხებოდა დემოკრატიული ფრაზებით მანიპულირება, ძირითადი კანონებისათვის დემოკრატიული ელფერის მიცემა. 30-იანი წლების შუახანებში ი. სტალინის ინიციატივით დაიწყო სსრ კავშირის კონსტიტუციის “დემოკრატიული” მიმართულებით გადამუშავება. ოპოზიციას, რომელიც ამ დროს უკვე სულს ღაფავდა, რაღაც იმედი გაუჩნდა. ოპტიმისტთა შორის გრ. ლორთქიფანიძეც აღმოჩნდა.

1935 წლის მარტში ი. სტალინის მისამართით დაიწერა (ალბათ გაიგზავნა კიდეც) გრიგოლ ლორთქიფანიძის წერილი, რომელსაც ხელი დგებუაძემ და კანდელაკმაც მოაწერეს. მასში კკითხულობთ: გავიგეთ, რომ დასვით საბჭოთა კავშირის კონსტიტუციის დემოკრატიული პრინციპების საფუძველზე გადამუშავების საკითხი. საბჭოთა პრესა ამ ნაბიჯს აფასებს, როგორც მსოფლიო ისტორიულ მოვლენას. ბურჟუაზიული დემოკრატიის კრიზისისა და ფაშისტური დიქტატორის თარეშის პირობებში, თუ მართლაც მოხდება საბჭოური წყობილების დემოკრატიზაცია, ეს ნამდვილად

იქნება დიდი მოვლენა. გვინდა საკონსტიტუციო კომისიის წინაშე დაეყენოთ რამდენიმე წინადადება, რომელთა გათვალისწინება ხელს შეუწყობს კომუნისტურ დაპირებათა იალბუჯის დამთავრებას და სოციალისტური დემოკრატიის დაბადებას.²³

ჩვენ არ გვაქვს იმედი, რომ ყველა სოციალ-პოლიტიკურ საკითხებზე მოგვისმენთ. ამიტომ ჩვენს წინადადებებს საქართველოს მდგომარეობის გაუმჯობესებასთან დაკავშირებით ვაყენებთ. ყველას ახსოვს, რომ ოქტომბრის რევოლუციის (გადატრიალების) რამდენიმე დღის შემდეგ გამოქვეყნდა რუსეთის ხალხების უფლებათა დეკლარაცია, რომელიც ითვალისწინებდა ერების თანასწორობას, მათ თვითგამორკვევის უფლებას გამოყოფამდე და დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ ჩამოყალიბებამდე. სამწუხაროდ მისი პრაქტიკული რეალიზაცია არ მომხდარა. საბჭოეთში რუსეთი ბატონობს და კომპარტიის დიქტატურა მოქმედებს. რაც შეეხება, კერძოდ საქართველოს, რუსეთმა იგი 1920 წ. 7 მაისის ხელშეკრულებით დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ აღიარა 1914 წლის საზღვრებში. მაგრამ გასაბჭოების შემდეგ თურქეთს დაუთმეთ ბათუმის ოლქის დიდი ნაწილი, ზაქათალა და ზოგი სხვა ტერიტორია რუსეთის ფედერაციას, აზერბაიჯანსა და სომხეთს გადაეცით. კიდევ მეტი საქართველოს არსებითად ჩამოართვით რესპუბლიკის სტატუსი და გამოაცხადეთ ნაწილად ამიერკავკასიის ფედერაციისა, სადაც მექანიკურად შეიყვანეთ აგრეთვე აზერბაიჯანი და სომხეთი.

საკავშირო კონსტიტუციის ვარიანტის მიხედვით, განაგრძობენ წერილს ავტორები, საქართველო ზოგადად ასე წარმოგვიდგენია:

1. საქართველოს უბრუნდება გასაბჭოების დროს ჩამორთმეული ტერიტორიები.
2. საქართველო უშუალოდ შედის სსრ კავშირის შემადგენლობაში.
3. საქართველოში იქმნება განსაკუთრებული სამხედრო ოლქი, რომლის დაქვემდებარებაში მოექცევა არა მარტო ქართული წითელი არმია, არამედ საბჭოეთის მიერ იქ გამოგზავნილი სამხედრო ნაწილებიც.
4. შეიქმნება საქართველოს რკინიგზების განსაკუთრებული სამმართველო.

5. ყალიბდება კავშირგაბმულობის განსაკუთრებული დაწესებულება.
- 6-7. საქართველოში, როგორც ზღვისპირა რესპუბლიკაში იქმნება განსაკუთრებული ქართული სანაოსნო. ჩვენთვის გადმოცემული გემები დაკომპლექტდება ქართველი მეზღვაურები.
- 8-9. საქართველოს უნდა მიეცეს ფართო ფინანსური-საბიუჯეტო ავტონომია. აუცილებელია დაარსება სახელმწიფო ბანკის საქართველოს განყოფილებისა, რომელსაც ექნება ავტონომიური უფლება.
10. საქართველოს სახელმწიფო და უმთავრესი შინასაკომუნიკაციო ენა იქნება ქართული. ავტონომიები შიგა მართვა-გამგეობას აწარმოებენ ან ადილობრივ ან სახელმწიფო (ქართულ ენაზე).

ბოლოს ავტორები წერენ, რომ საქართველოს, ქართველი ერის პროგრესის გზაზე დამკვიდრების აუცილებელი პირობაა მისი ეკონომიკის, კულტურის, ენის თავისუფალი, ბუნებრივი განვითარება. მართალია, საქართველოშიც შენდება ფაბრიკა-ქარხნები, მაგრამ მათ არ აქვთ ნაციონალური ფორმა და შინაარსი. თითქმის ყველა საკავშირო დაქვემდებარებაშია. რევოლუციამდე საქართველო ეკონომიკურად ჩამორჩა, იმიტომ რომ მას განიხილავდნენ როგორც იმპერიის სანედლეულო წყაროს. საქართველო დღესაც მოკლებულია ეკონომიკურ დამოუკიდებლობას. მეტი დახმარება სჭირდება სწავლა-განათლების სისტემას, კულტურას. წერილის ავტორები იმედოვნებდნენ, რომ კონსტიტუციის დემოკრატიული ვარიანტი ხელს შეუწყობდა სამი სამყაროს შესაყარზე მდებარე პატარა საქართველოს აღორძინება-განვითარებას.²⁴

სსრ კავშირის 1936 წლის კონსტიტუციის და მის საფუძველზე შექმნილი საქართველოს რესპუბლიკის კონსტიტუციის ანალიზი ცხადყოფს, რომ ი. სტალინმა და საკონსტიტუციო კომისიამ გაითვალისწინა სამეულის წინადადებათა საგრძნობი ნაწილი. იურიდიულად კონსტიტუციის ფორმა და შინაარსი დემოკრატიული კი გახდა, მაგრამ მისი ძირითადი მუხლების პრაქტიკული რეალიზაცია არ მომხდარა. სსრ კავშირი უნიტარულ-ცენტრალიზებულ სახელმწიფოდ რჩებოდა, ყველაფერი მოსკოვიდან იმართებოდა. კონსტიტუციის ერთ მუხლში დაფიქსირებული კავშირიდან გას-

ვლის უფლებას ვერაფერი იყენებდა. გრ. ლორთქიფანიძემ იმთავითვე გაიაზრა, რომ გამოყოფის უფლებას, იურიდიულ ფორმას მხოლოდ მაშინ მიეცემოდა პრაქტიკული მნიშვნელობა, როცა საბჭოურ-ტოტალიტარულ სახელმწიფოს ყოველმხრივი კრიზისის ხანა დაუდგებოდა. ეს მიხვედრა გამართლდა კიდევ XX ს-ის 80-90-იანი წლების მიჯნაზე.

საპატიმროში გამოკეტილი გრ. ლორთქიფანიძე ფიქრობდა, რომ ჩეკას ტყვეობას თავს ვერ დააღწევდა და ამიტომ ქართველ ხალხს პოლიტიკური ანდერძი დაუტოვა, რომელშიც გამოთქმულია მისი თვალსაზრისი საქართველოს განვითარების გზებისა და მმართველების შესახებ.

ამ ანდერძში გრ. ლორთქიფანიძე თავდაპირველად გამოთქვამს თავის შეხედულებას რევოლუციის არსისა და მნიშვნელობის შესახებ: “რევოლუცია არც თილისმაა, არც თვითმიზანი. რევოლუცია ის მომენტი, რომელსაც თან ახლავს დიდი ტკივილები. რევოლუცია აუცილებელი სახადია, ავადმყოფობაა, არანორმალური მდგომარეობაა. კარგი რევოლუციონერი შეიძლება ვუწოდოთ იმ მოქალაქეს, რომელსაც შეგნებული აქვს რა ასეთი მომენტის აუცილებლობა და ბუნება, ამავე დროს შეთვისებული აქვს იმის ცოდნაც, თუ როგორ შეამსუბუქოს თანდაყოლილი ტკივილები, მინიმუმამდე დაიყვანოს ძალადობა”. რაც შეეხება, კერძოდ სოციალისტურ რევოლუციას, მისი პირობები საქართველოში (და რუსეთში) არც 1917 წელს არსებობდა და არც ახლა არსებობს. “სოციალური რეფორმებისა და რევოლუციების საქმეში ჩვენ ვერავითარ შემთხვევაში ვერ გამოვიჩენთ თაოსნობას. გრ. ლორთქიფანიძის აზრით, სულელური მონაჩმანია შეხედულება, რომ ერი კაპიტალიზმის განვითარების პროდუქტია და რომ ამ ფორმაციის აღგვის შემდეგ ეროვნული განსხვავებანი წაიშლება, ადამიანთა ყოველთაო ერთობა ჩამოყალიბდება. პირიქით, თუ სოციალისტური წყობილება მართლაც დამკიდრდება, კლასები კი მოისპობიან, მაგრამ ერები უფრო თავისუფლად განვითარდებიან. “შეიძლება თამამად ითქვას, რომ ქართველი ერი უკვე გამოვიდა ისტორიული სათუოდან. ახლო მომავალში კიდევ უფრო მაღალ დონეზე დადგება მისი შედუღება, კონსოლიდაცია. ქართველებმა მაქსიმალურად უნდა დაძაბონ ეროვნული ენერგია, მეტნაკლები სიმჭიდროვით უნ-

და მოიცვან ქვეყნის შიგა და განაპირა ტერიტორიები, მთა და ბარი; გააფართოონ რკინიგზის ქსელი, გზატკეცილები, მეტი სისრულით აითვისონ ბუნებრივი სიმდიდრენი.

“ეკონომიკური განვითარების ძირითადი კანონები – წერს იქვე გრ. ლორთქიფანიძე – დეკრეტებს არ ემორჩილება, ეკონომიკური პროცესები სტიქიურია, ის კერძო მეურნის და საწარმოო ჯგუფების მოგება-წაგების წარმავალი ანგარიშით წარიმართება, ერის პერსპექტიულ, საშვილიშვილო ინტერესებს ანგარიშს არ უწევს. აი აქ არის საჭირო სახელმწიფოს ჩარევა და ეკონომიკური პროცესის ისეთ კალაპოტში მოქცევა, რომელიც არ ეწინააღმდეგება არც ბუნებრივი განვითარების ძირითად კანონსა და არც ერის შორეულ საარსებო ინტერესებს”. ჩვენი ქვეყნის ჰავა და ნიადაგი “მაღალ კულტურული მცენარეულობის” მოშენების შესაძლებლობას იძლევა. ეს ერთი მხრივ კარგია, მაგრამ ამაში ჩაქსოვილია ერთი ვეებერთელა ეროვნული საფრთხე. ეს გარემოება ბუნებრივად ეზიდება ხალხსაც და ხელისუფლებასაც, რომ ჩვენი ქვეყანა ერთ სუბტროპიკულ პლანტაციად გადააქციოს”. ამან მომენტალური სარგებლობა შეიძლება მოგვიტანოს, მაგრამ საერთო ეკონომიკური პოლიტიკა ქართველმა ხალხმა “ამ ვიწრო და წარმავალი დახლის ანგარიშს” რომ დაუქვემდებაროს, სოფლის მეურნეობა საექსპორტო-სამრეწველო ნიადაგზე გადაიტანოს, “უცხო ბაზრისა და უცხო ქვეყნების მრეწველობის კუდი, დამატება შეიქმნეს, საერთაშორისო გართულებების და სადამოყნო ომების დროს კატასტროფას თავიდან ვერ ავიცილებთ. ჩვენს ხელისუფლებას მუდამ უნდა ახსოვდეს, რომ საქართველოს თბილი და ტკბილი სუბტროპიკული ბუნება არ გადაიტყვეს ქართველი ერის ტკბილ საწამლადად”.

გრ. ლორთქიფანიძე ხაზგასმით წერს, რომ ერის და განსაკუთრებით მცირე ერის მდგომარეობა და მომავალი მაშინ არის მტკიცე და იმედიანი ყოველგვარი ისტორიული ქარტეხილების დროს, თუ ის დაყრდნობილია საკმაოდ მტკიცე სოფელზე, საკუთარ პურზე, ხორცსა და რძის პროდუქტებზე. ჩვენი ქვეყნის სოფლის მეურნეობის ღერძად უნდა გადაიტყვეს რაციონალური მეშინდერეობა და მესაქონლეობა. აუცილებელია საკმარისი გვექონდესო პური, ხორცი და რძის პროდუქტები. სხვა დარგებს, მათს პროდუქციას დამატებითი მნიშვნელობა ექნება. “მხოლოდ ამ გზით

შეგვიძლია ჩვენ ჯანსაღათა და უფათერაკოთ ვატაროთ პაწია საქართველოს, ქართველი ერის ზომალდი ვეებერთელა და ბობოქარ კაცობრიობის ოკეანეში". ერთი სიტყვით, გრ. ლორთქიფანიძემ გვიანდერმა განსაკუთრებული ყურადღება მიგვექცია სტრატეგიული მნიშვნელობის სურსათ-სანოვაგის წარმოებისათვის, მაგრამ გარკვეული მასშტაბით უნდა შეგვინარჩუნებინა აგრეთვე ბალ-ვენახები, ბამბისა და თამბაქოს პლანტაციები, დაგვენერგა ჩაი და სხვა სუბტროპიკული კულტურები. როგორმე უნდა შეგვეზღუდა დიდი ჩრდილოელი მეზობლის მისწრაფება საქართველო გადაექცია ერთ დიდ დაჭრილ სუბტროპიკულ პლანტაციად", ვაზისა და ხეხილის ბაღად, რომელთა პროდუქცია ყველაზე მეტად სჭირდებოდა ცივ ზონაში მდებარე რუსეთს, მის მთავრობასა და მოსახლეობას.²⁵

ცხადია გრ. ლორთქიფანიძე აკრიტიკებდა ცარისტული რუსეთის კოლონიურ-ეკონომიკურ პოლიტიკას და იცოდა თუ რა მიზნები ამოძრავებდა მის მექანიზმებს საბჭოურ-კომუნისტურ რუსეთს. ფაქტია, რომ საბჭოთა საქართველოს სოფლის მეურნეობა ცალმხრივად ვითარდებოდა. განსაკუთრებული ყურადღება ექცეოდა მევენახეობას, მეჩაიეობას, სხვა სუბტროპიკულ კულტურებს. კახეთში სახნავ-სათესი მიწის დიდი ნაწილი დაიკავა ვენახმა, ქართლში – ხილის ბაღებმა. გურიასა და აჭარაში თითქმის მონოკულტურად გადაიქცა ჩაი და ფორთოხალ-მანდარინი, ასეთივე ტენდენცია შეიმჩნეოდა სამეგრელოში. აფხაზეთში ყველაზე მეტი ფართობი დაიკავა თამბაქოს პლანტაციებმა. ჩამოთვლილ მეურნეობათა პროდუქციის დიდი ნაწილი რუსეთში გადიოდა. საქართველოში კი საღებოდა რუსეთის ჭარბი პური, ხორცი და რძის პროდუქტები. ქართველმა კომუნისტებმა მხოლოდ XX ს-ის 80-იან წლებში გაბედეს იმის თქმა, რომ ჩვენს ქვეყანაში გაცილებით მეტი ყურადღება უნდა მიქცეოდა სასურსათო პროდუქციის წარმოებას, მაგრამ დაგვიანდა. საბჭოური იმპერიის დაშლის შემდეგ რუსეთის ბაზარზე ორიენტირებული სოფლის მეურნეობის ღარგები დაცემის გზაზე დადგა. თითქმის მთლიანად გაიჩეზა ჩაის პლანტაციები, არსებითად შემცირდა ფორთოხალ-მანდარინის ბაღებისა და ვენახების ფართობი. დღევანდელი რუსეთის მთავრობის სავაჭრო საბაჟო სისტემა და პოლიტიკური მიზნებით ნაკარნახევი ემბარგო

კიდევ უფრო ართულებს საქართველოს შინაეკონომიკურ მდგომარეობას, ღიდ სიძნელებს ქმნის საგარეო ვაჭრობაში.

გრ. ლორთქიფანიძის ანდერძში ცალკე პარაგრაფია “უნივერსიტეტი და მეცნიერება”. იქ აღნიშნულია, რომ სახელმწიფოს ძლიერების მთავარი საფუძველი ეკონომიკაა, მაგრამ ერის ცხოვრებაში არც თუ იშვიათად დგება მომენტი, როცა სახელმწიფომ, მთავრობამ და ხალხმა განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიაქციონ კულტურასა და მეცნიერებას. “ღიდი ხნის განმავლობაში საქართველოსა და ქართველ ხალხს დასჭირდება ქართული უნივერსიტეტისა და ქართული მეცნიერების ნამდვილი კულტი, მთავრობის წვერი და კანონმდებელი, სარდალი და მღვდელმთავარი, მხედარი და მოქალაქე თანაბარის მოკრძალებით და პატივით უნდა ეპყრობოდეს საქართველოს მეცნიერების ტადარს და მის მსახურთ”. ქართული უმაღლესი სკოლის ამოცანაა ასი წლის ხარვეზი ამოავსოს, “ჩვენი დაზიანებული და დაბზარული ეროვნული აგებულება სასწრაფოთ შეაკეთოს, მომაკვდავი ეროვნული სხეული საბოლოოდ გამოაბრუნოს და სამომავლო უკვდავების სული ჩაბეროს. საქართველოს უნივერსიტეტი, რა თქმა უნდა, ქართული უნდა იქნეს. მაგრამ ამავე დროს უნდა შეიქნას აღმოსავლეთისა და დასავლეთის მიჯნაზე იმ იშვიათ და ცნობილ კულტურის კერათ, სადაც ევროპისა და აზიის კულტურა და მეცნიერება ერთი მეორეს გადაენასკება, სადაც აზია თავის წარსულს და აწმყოს ევროპას გააცნობს, ხოლო ევროპა აზიას მომავალ გზებს ასწავლის”.²⁶

ანდერძის დასკენით ნაწილში ავტორი აღნიშნავს, რომ ბოლო დროს ბევრს ლაპარაკობენ შესაძლო მოკავშირეებზე, სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკური და კულტურული ორიენტაციის შესახებ. ჩემი პასუხი ერთად ერთიაო – “ქართველ ხალხს აქვს და უნდა ჰქონდეს სრულიად მტკიცეთ და უკუნითი უკუნიხმდე ერთი პოლიტიკური ორიენტაცია, სახელდობრ, თავის თავზე”. ქართველი ხალხის მიზანი უნდა იყოს “საკუთარი ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი სრულყოფა”. ამ თავის ძირითადი მიზნისათვის მან უნდა გამოიყენოს ყოველგვარი ძალა, თითოეული ჩვენი ახლო მეზობელი, მათ შორის თვით ჩვენი დღევანდელი ძალათ “მფარველი” რუსეთიც კი და შორეულიც. მაგრამ არ უნდა დაგვავიწყდესო, რომ წარსულში გარეშე ძალა ხშირად ახერხებდა ქართველი ერის მო-

ქალაქების, ცალკეული ჯგუფების ერთმანეთისათვის დაპირისპირებას, ბოლშისა და შუღლის დათესვას. აუცილებლად უნდა შევძლოთ ამ შუღლისა და მტრობის შიგნივე მონელება, მასზე ამაღლება. მაშინ შეიძენსო გადამწყვეტ მნიშვნელობაში ორიენტაცია საკუთარ თავზე. ჩვენი სუსტი მხარეები და ნაკლი უნდა დაეძლიოთ: “თითქოს ადვილად ვითვისებთ ყველაფერს. ამიტომ მოვლენათა სიღრმეში არ ვიჭრებით – ჩვენი ემპირიზმი სულწასულია და ნაჩქარევი. სანტიმეტრებითა და გრამებით ზომვა-წონვა არ გვიყვარს. ჩვენს მოქმედებაში დიდი ადგილი აქვს მარტივ რეფლექსს, გვიყვარს ექსპრომტი და იმპროვიზაცია, იოლი პარტიზანობა და მჩატე გაჯირითება, გვაკლია ბეჯითობა, დაუინება, ფოლადი ნებისყოფაში”. ყველა ეს ნაკლი საყოველთაო მოვლენა არაა და დადებითი თვისებები მეტი გვაქვს. მაგრამ უნდა ვდილობდეთო ჩვენი არსების სუსტი მხარეების აღმოფხვრას.

ბოლოს ის უნდა ითქვას, რომ გრიგოლ ლორთქიფანიძემ თავის სიცოცხლის დიდი ნაწილი მართალია დევნა-პატიმრობაში გაატარა, მაგრამ თავის პრინციპებისაგან არ გადაუხვევია. არ შერიგებია საბჭოურ-კომუნისტურ რეჟიმს. ააშკარაებდა როგორც მონარქიული, ისე “სოციალისტური” რუსეთის იმპერიულ-კოლონიურ ბუნებას, იბრძოდა ქართველი ერის სუვერენულ უფლებათა აღდგენისათვის. გრ. ლორთქიფანიძის პოლიტიკური ანდერძი დაწერიდან რამდენიმე ათეული წლის შემდეგ გახდა ჩვენთვის ცნობილი, მაგრამ დიდი ნაწილი დღესაც საყურადღებო და გასათვალისწინებელია. მისი დახმარებით შეიძლება ზოგი რამ გამოვასწოროთ და ახალი შეცდომები თავიდან ავიცილოთ.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. გრიგოლ ლორთქიფანიძე, ფიქრები საქართველოზე, თბილისი, 1995, გვ. 200
2. იქვე, გვ. 217-220
3. იქვე, გვ. 221-222
4. იქვე, გვ. 225
5. იქვე, გვ. 224
6. იქვე, გვ. 225 – 226
7. გრ. ლორთქიფანიძის დასახელებული ნაშრომი, გვ. 244-245
8. იქვე, გვ. 248
9. იქვე, გვ. 250
10. იქვე, გვ. 226, 239
11. იქვე, გვ. 241-242
12. იქვე, გვ. 142-144
13. გაზ. “საშობლო”, 1989 წ. №16
14. Литературная Грузия, 1990 г. № 8, გვ. 169-172
15. იქვე, გვ. 178-181
16. იქვე, გვ. 183-184
17. იქვე, გვ. 90-96
18. იქვე, გვ. 102-114
19. მ. ნათელაძე, ალ. დაუშვილი – საქართველოს უახლესი ისტორია, გვ. 87-96.
20. გრიგოლ ლორთქიფანიძე, ფიქრები საქართველოზე, დანართი, გვ. 346-34
21. იქვე, გვ. 352, 355
22. იქვე, გვ. 287-299
23. გრ. ლორთქიფანიძე, ფიქრები საქართველოზე, დანართი, Письмо-Записка, გვ. 303
24. იქვე, გვ. 304-325
25. იქვე, გვ. 279-282
26. იქვე, გვ. 276-27

სარჩევი

გრიგოლ ლორთქიფანიძის „ფიქრები საქართველოზე როგორც ისტორიოგრაფიული ფაქტი“ -----	3
გრიგოლ ლორთქიფანიძის თვალსაზრისი ქართული ქრისტიანული ეკლესიის ისტორიული როლისა და მნიშვნელობის შესახებ -----	20
საბჭოურ-კომუნისტური ხელისუფლების ანტიქართული პოლიტიკა და გრიგოლ ლორთქიფანიძის პროტესტანტული პოზიცია -----	31

გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი, 0128, ი. ჯავახიშვილის გამზ. 1, ☎: 29 09 60, 8(99) 17 22 30

E-mail: universal@internet.ge

